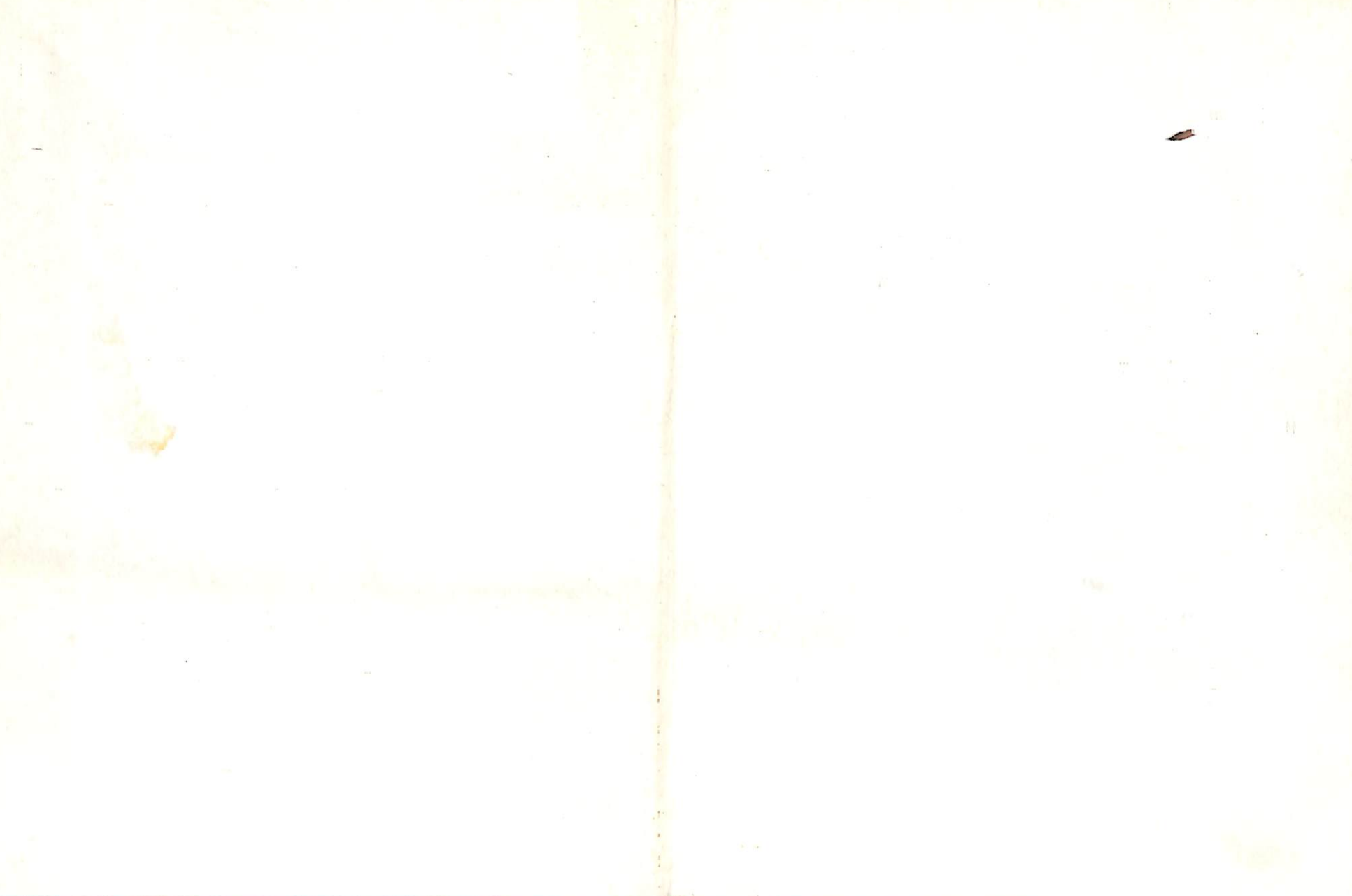

Q. Tushke

Wanted very much
in England and

9(5)

7-85

5 OCT 2011

Պ. ԳՈՍԵՏԵՆԿ

ԱՌԱՋԻՆ
ՊԱՐՏԻՋԱՆԱԿԱՆ
ՏՈՒՆԳՈՒՋԱԿԱՆ
ԶՈՎԱՏԸ

9(5)
7-85

Գ Ր Ո Ն
1937

9(5)

7-85

ul

Պ. ՊՈՍՏԻՇԵՎ

ԱՌԱՋԻՆ
ՊԱՐՏԻԶԱՆԱԿԱՆ
ՏՈՒՆԳՈՒԶԱԿԱՆ
ԶՈԿԱՏԸ

2-րդ հրատարակությունից
թարգմանեց Հ. ԲՈՂԴԱՆՅԱՆ

42340

986

ԱԶՈՎ-ՍԵՎԵՐՈՎՅԱՆ ՅԵՐԿՐԱՅԻՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ «ԳՐՈՂ»
ՌՈՍՏՈՎ-ԴՈՆ — 1937

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

Ընկ. Պոստիշի հիշողութիւնները կարմիր պարտիզանների Հեռավոր Արեւելքում մղած պայքարի մասին սպիտակ գլարդիականութեան և հակահեղափոխութեան դեմ, անկասկած, հետաքրքրական են մեր բանվորական և կոլխոզային յերիտասարդութեան համար:

Այդպիսի դրքերը մեզ հարկավոր են, վերաբերի սոցիալիստական շինարարութեան ճակատում յերիտասարդութեան մղած պայքարը կապի այն ամբողջ պայքարի հետ, վորն այդ շինարարութիւնից առաջ տարել ե կուսակցութիւնն ու բանվոր դասակարգը շահագործողների դեմ՝ խորհրդային իշխանութեան հաղթութեան և ամրապնդման համար:

Կարմիր գլարդիայի, պարտիզանական ջոկատների և Կարմիր բանակի հերոսական պայքարն ապահովեց խորհրդային իշխանութեան հաղթանակը հայրենի և ոտաբերկրյա հակահեղափոխութեան և սպիտակ գլարդիականութեան հանդիպ: Մեր հաղթութիւնները կազմակերպողի բարձր պատիվը, — ասում ե ընկեր Ստալինը, — պատկանում ե մեր յերկրի առաջա՛նոր բանվորների մեծ կոլեկտիվին՝ Ռուսաստանի կոմունիստական կուսակցութեանը: Միմիայն կուսակցութեան ղեկավար լե՛յամբ ե, վոր խորհրդային Ռուսաստանի բան-

վորներն ու գյուղացիները կարողացան հաղթանակը տանել քաղաքացիական կռիւի բոլոր ճակատներում: Հեռաբեկւյան յերկրամասի կուսկազմակերպությունները ղեկավարում էին պարտիզանական ջոկատների ամբողջ պայքարը Հեռավոր Արեւելքում: Հեռաբեկւյան կուսակցական կազմակերպության պատմությունը, խորհուրդների իշխանության համար ինտերվենտների և սպիտակ գվարդիականների դեմ մղված քաղաքացիական կռիւի ժամանակաշրջանում, սերտորեն կապված է ընկեր Պոստիշկի անվան հետ:

Պավել Պետրովիչ Պոստիշկը, վոր հանդիսանում է Հեռավոր Արեւելքի պարտիզանական շարժման ամենաանկանաւոր քաղաքական ղեկավարն ու վոդեվոլորը, ցայտուն գծերով, իրեն հատուկ պարզությամբ արտացոլում է իր հիշողությունների մեջ Առաջին Տունգուզական պարտիզանական ջոկատի հերոսական պայքարը, վոր բնորոշիչ է Հեռաբեկւյան յերկրամասի պարտիզանական բովանդակ շարժման համար:

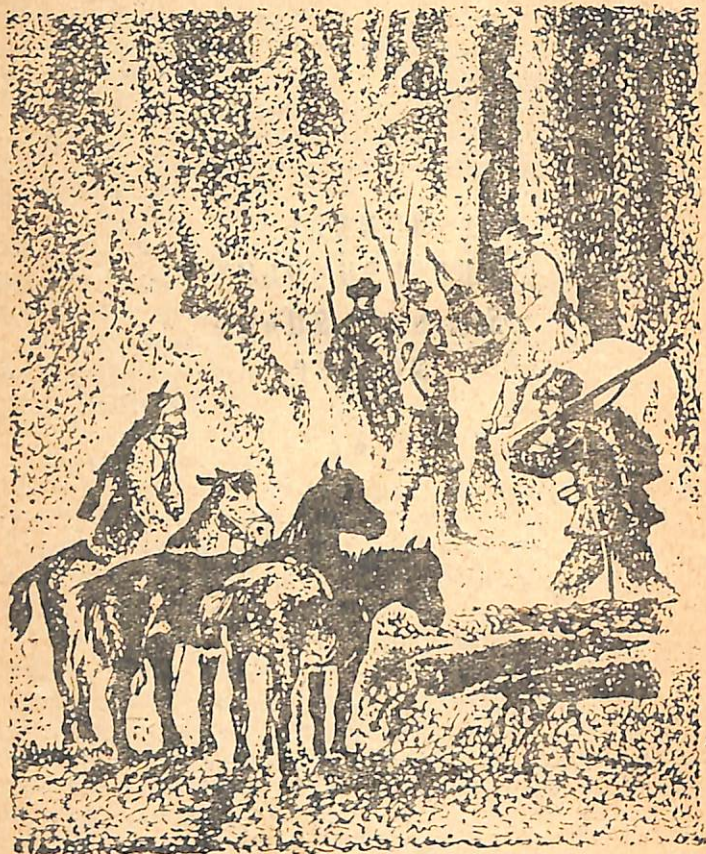
Այս գրքույկն ընկ. Պոստիշկի այն հիշողություններն են, վոր 1923 թ. մարտի 3-ին սղագրվել են Ձիթա քաղաքի կենտրոնական կուսակցական ակումբի կողմից և վոր միայն վերջին ժամանակներում հայտնաբերել է կուսպատը Հեռաբեկւումի Հի(բ)կ կուսակցական արխիւում:

Ընկ. Պոստիշկի այս գրքույկը մի թանկարժեք ավանդ է, վոր տրվում է մատաղ սերնդի ձեռքն իբրեւ հեղափոխական պայքարի վեհ արագիցիաների մի նշանաբան: Սակայն սրանով չի սպառվում նրա նշանակութունը: Սա պարունակում է մի շարք թանկագին նկատառումներ մեր այն պատմագիրների համար, վորոնք ուսումնասիրում են Հեռավոր Արեւելքում տեղի ունեցած քաղաքացիական կռիւը:

ԱՌԱՋԻՆ
ՊԱՐՏԻԶԱՆԱԿԱՆ
ՏՈՒՆԳՈՒԶԱԿԱՆ
ԶՈԿԱՏԸ

«Չայրագնարար լողացին բլրակները. հրաբորբոք,
յեռացող լավայի նման շնչեց տայգան»¹:

Ամուր գետի ջրերն իրենց ալիքներով տանում և
ծփում եյին պայքարի մարտակոչը՝ խորհուրդների իշ-
խանության համար:

Լեռնաշղթաների և բլրակների գլխին ծածանում եր
կարմիր դրոշը, աշխատանքի դրոշը՝ Բարձրանալով
ձյունապատ գագաթներին, մեռերի արագությամբ
գլորվում եր նա ներքև և անհետանում հուժկու մար-
տականչով աղվող տայգայում ասես փրփրադեղ ծո-
վային ալիքներում:

Այրվող գյուղերի շողքերում արտացոլում եյին
զինված բանվորների, գյուղացիների հսկայական սի-
լունտները (ուրվանկարները): Մարմնով հյուժված,
բայց հոգով արի մարտիկների շարանը ձգվում եր
տայգայի արահետներով. նրանք գնում եյին կովելու
վաղեմի թշնամու՝ կապիտալի դեմ:

«Անե՛ծք դահիճներին»,—հնչում եր տայգայի խոր-
քերից և, զարնվելով ժայռերին, արձագանքում եր
աշխարհով մեկ:

Այդոր զայրույթով եր գալարվում սպիտակների
քարաշեն քաղաքը՝ նորանոր տանջանքներ, նորանոր
պատուհասներ նյութելով ուժեղ դղրացող տայգային:

¹ Տայգա կոչվում են Սիբիրի ընդարձակ, խիտ և յերբեմն
ճահճային անտառները: (Մամ. քարգմ.):

Իսկ կարմիր դրոշն ավելի ևս բարձրանում, ավելի ևս բողբաջառվում եր արյունաներկ կրակով: Տայգայի գղրգոցը, մխացող լավայի նման, ավելի և ավելի մոտ եր սողում սպիտակների քաղաքին:

«Մահ դահիճներին» — հնչում եր գաշաերում ու ձորերում — «Մահ արյունարբու յեկվորներին» — արձագանք եյին տալիս բլրակները: «Դեպի կռիվ, դեպի կռիվ», հնչում եր տայգայի մարտականչի արձագանքը:

Պ. Պ.

Ընկերներ, յես առաջուց ներողություն եմ խնդրում, վոր իմ այս թուուցիկ, միայն հիշողությամբ վերարտադրված, հուշերի մեջ կարող եմ վորոշ անճշտություններ լինել:

1918 թվին չեխոսլովակներն արդեն գրավել եյին Կրասնոյարսկն ու Իրկուտսկը: Կարմիր-գվարդիականները, Սիբիրի խորհուրդների Կենտրոնական Գործադիր Կոմիտեյի¹ հետ, նահանջել եյին Վերինեոդինսկ: Չեխերը շարունակում եյին իրենց հարձակումը: Կարմիր գվարդիան, անընդհատ կռիվներում, մշտապես դիմադրում եր չեխերին: Կատաղի եյին մանավանդ այն կռիվները, վոր կարմիրգվարդիականները մղում եյին չեխերի դեմ Բայկալ լճի ռայոնում: Ուսուրյան և ամուրյան բանվորները, Վլադիվոստոկի մոտերքը, կարմիր ռազմաճակատ եյին պահում սպիտակ-գվարդիականների դեմ:

¹ Վոր կրճատված կոչվում եր Կենտրոնասիբիր:

Ոգոստոսի վերջերին, ռազմաճակատից, Վլադիվոստոկի մոտերքից, տեղեկություններ ստացվեցին ճապոնական զորքերի առաջին շոկատների յերեվալու մասին. սրանք պաշտպանում էին սպիտակների հարձակումը կարմիրների դեմ։ Նույն ժամանակում Հեռավոր Արևելքի ժողովրդական կոմիսարների խորհուրդը գումարեց բանվորական, գյուղացիական և զինվորական պատգամավորների յերկրային համագումար։ Այս համագումարում մի հարց եր դրված. ինչ անել այսուհետև, յերբ Իրկուտսկից չեխերն են հարձակվում, իսկ Վլադիվոստոկից՝ ճապոնացիների՝ ոգնությունը, սպիտակ զվարդիականները։

Կենտրոնասիերցիներն առաջարկում էին մեր զորքերին առանձին-առանձին շոկատների բաժանվել ու անմիջապես պարտիզանական կռիվ ծավալել և՛ Իրկուտսկից հարձակվող չեխերի, և՛ Վլադիվոստոկից արշավող սպիտակզվարդիականների, և՛ ճապոնացիների դեմ։ Հաղթանակեց մյուս տեսակետը, վորի արտահայտողն եր Կրասնոշչոկովը — Հեռավոր Արևելքի ժողովրդական կոմիսարների խորհրդի նախագահը. սա առաջարկում եր կարմիրզվարդիական շոկատներին տուն արձակել, իսկ հեռարևելյան կառավարությունը, ինչպես և կառավարական հիմնարկների մի մասը փոխադրել Սվորոդնիյ քաղաքը։ Այս համագումարից առաջ ել Կենտրոնասիերի ներկայացուցիչները հեռարևելյան ընկերներին առաջարկում

էյին կազմել միասնական կարմիր հրամանատարություն այն պայմանով, վոր թշնամիների դեմ պայքարը մղվի հեռարևելցիների և սիբիրցիների համակենտրոնացյալ, միացյալ ուժերով, բայց Կենտրոնասիերի այս առաջարկը հեռարևելցիների կողմից մերժվեց։

Յերկրային համագումարն ինձ և ուրիշ մի քանի ընկերների ուղարկեց ռազմաճակատ, վոր պեսզի զորամասերը, կազմակերպված յեղանակով, դուրս հանենք ռազմադաշտից, վորպեսզի ռազմաճակատի բարոյալքման առաջն առնենք. մի բան, վոր կարող եր սպառնական լինել հենց իրենց՝ կարմիրզվարդիականների համար։ Բայց արդեն ուշ եր։ Մեր զորամասերը նահանջում էյին սայլերով, իսկ նրանց կրնկակոխ հետապնդում էյին սպիտակ զորքերը։

1918 թվի սեպտեմբերի 3-ին կարմիրզվարդիականների եշելոնը, վոր բաղկացած եր Բլազովշչենսկի բարձոյներից և մետաղագործներից, ինքնահոս կերպով ռազմաճակատից խաբարովսկ մեկնեց։ Նրան կասեցնելու վոչ մի հնար չկար։

Սեպտեմբերի 4-ին, յերեկոյան, եշելոնը խաբարովսկից ուղեվորովեց դեպի Բլազովշչենսկ

հետեյալ լողունգով՝ «Պաշտպանել Ամուրյան մարզը մոտեցող թշնամուց»:

Նաբարովսկից յես դուրս յեկա այս եշելոնի հետ և թողեցի նրան Վոյոչայեվկա կայարանում: Եշելոնը ճանապարհ ընկավ դեպի տուն, իսկ յես ընտանիքիս հետ նավեցի Տունգուզկա գետով ու կանգ առա Շամանկա գյուղում, վոր յերկու հարյուր կիլոմետրի չափ հեռու յե Նաբարովսկից: Շամանկան 10—15 տնից բաղկացած մի փոքրիկ գյուղ ե խուլ տայգայում: Այս գյուղում յես ապրեցի վեց ամիս: Այս ժամանակ սպիտակ գվարդիականներն իրենց վայրագություններն եյին անում Նաբարովսկում՝ ատաման Կարմիրկովի գլխավորությամբ: Պարտիզանական շարժման մասին դեռ վոչինչ չեր լսվում: Լինում եյին դեպքեր, յերբ հանդիպում եյինք այս ու այն ընկերոջը — տայգայում թագնվող նախկին կարմիրգվարդիականներին, այս ու այն պատասխանատու աշխատավորներին և մասնավորապես ընկ.

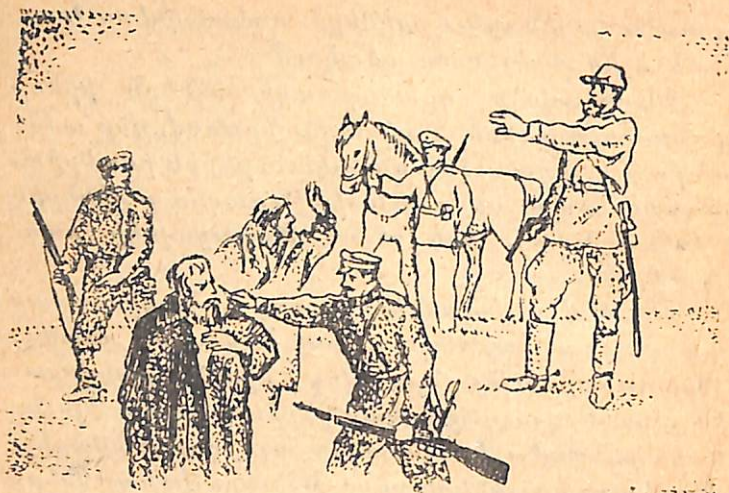
Շչեպետնովին (կարծեմ Հեռավոր Արևելքի ժողովրդական լուսավորության կոմիտեի սար եր), վորին հետագայում ծանր հիվանդ վիճակում բռնել եյին սպիտակգվարդիականները (յեթե հիշողությունս ինձ չի դավաճանում — Վոստոգովկայում) և, ինչպես

պատմում եյին գյուղացիները, սպիտակները ջրահեղձ եյին արել սառցածակում:

Նաբարովսկը գրավող սպիտակներն իրենց վայրագություններն սկսեցին նրանով, վոր ամենազգվելի յեղանակով գնդակահարեցին իմպերիալիստական պատերազմի նախկին ռազմագերիներին (մաջառներին), իսկ հետո՝ Նաբարովսկի բանվորներին:

Շուտով սպիտակներն իրենց բանակի համար զորահավաք հայտարարեցին: Համարյա ամբողջ յերիտասարդութունը, վոչ միայն բանվորական, այլև գյուղացիական յերիտասարդութունը կտրականապես խույս տվեց այս զորահավաքից: Սկսվեց սպիտակների բռնությունը: Սպիտակների պատժիչ ջոկատներն սկսեցին գյուղերը չափչփել: Բանվորները տայգա փախան: Սպիտակների բռնություններից զերծ մնալու համար գյուղական յերիտասարդությունն ել գենքը ձեռին տայգա փախավ: Տայգայում թագնվող յերիտասարդությունը հավաքվում եր խմբերով, խորհում եր, թե ինչ յեղք պետք ե գտնել դրությունից դուրս գալու համար: Իսկ գյուղերում սպիտակները վայրագությունների եյին յենթարկում նրանց հայրերին, մայրերին ու կանանց:

Սպիտակներին դիմադրելու տրամադրությունը գյուղացիների մեջ աճում եր վոչ թե որ-ավուր, այլ ժամ առ ժամ: Յերիտասարդությունը, վոր թափառում եր տայգայում, արագ կերպով սկսեց

արձագանք տալ կոչին, կազմակերպվել պարտիզանական ջոկատներում և շարունակել կռիվն սպիտակ գվարդիականների և խնտերվենտների հետ խորհուրդների իշխանության համար: Այսպես ծայր առան սկզբում փոքրաթիվ ու վատ զինված պարտիզանական ջոկատները:

Պարտիզանական ջոկատների կազմակերպումը, այդ ջոկատների ուժերի հավաքումը կատարվեց շատ արագ: Արդեն 1919 թվի մարտին Մերձ-ժովյան ամբողջ շրջանում (Պրիմորյե) կային միջանի տասնյակ պարտիզանական ջոկատներ: Սպիտակները շատ զգուշ էին դառել, տայգայի խորքերը չէին մտնում, վախում էին հեռավոր

գյուղերից, իսկ Ուսուրյան և Ամուրյան լեռնա-թափի ուղղությամբ ցրված ճապոնական զորքերն ստիպված էին ուժեղացնել և ամրացնել լեռնաթուղային կայարանների իրենց կայազորը, ստիպված էին դադարեցնել լեռնաթուղային յերթեվեկության գիշերով, իսկ իրենց եղելոնները ցերեկով էին առաջ մղում լեռնաթուղով, այն էլ միայն դիտակալ շոկեկառքերի հսկողությամբ:

Մեր առաջին Տունգուզական¹ պարտիզանական ջոկատը ծնվել է 1919 թվի կեսերին Արխան-գելովկա² գյուղում, ի վան Պավլովիչ Շեվչուկի հրամանատարությամբ:

Ուկրայինական գյուղացի բեռնիչ-բանվոր ի վան Պավլովիչ Շեվչուկն աչքի յեր ընկնում իր խոշոր կազմակերպչական ընդունակությամբ, խիզախությամբ ու անվեհերությամբ: Խուրհուրդների իշխանության համար մղվող պայքարում այս մարդը, քաղաքացիական կռիվների ընթացքում, հսկայական դեր խաղաց Հեռավոր Արևելքում: Նրա անունը դիտելին բոլոր գյուղացիները՝ յերեխաներից սկսած մինչև յոթանասուն տարեկան ծերունիները:

¹ Տունգուզական պարտիզանական ջոկատն իր անունն ստացել է Խաբարովսկ գավառի Տունգուզական վոյուսից, վորն իր մեծ մասով գտնվում է Ամուր գետի ձախ վտակի՝ Վ. Տունգուզայի ափին:

² Արխանգելովկա գյուղը, վոր կոչվում է նաև Տիֆոնայեվկա, գտնվում է Տունգուզկա գետի մոտ: Վոլաչայեվկա կայարանից 10 կիլոմետրի չափ հեռավորության վրա:

Տունգուգական պարտիզանական ջոկատն սկզբնական շրջանում բաղկացած էր յերեսունի չափ մարդուց, վոչ ավելի: Այս ջոկատը կազմակերպեց և իր «նավատորմիղը», վոր նախապես նավակներից էր կազմված, իսկ հետո ճարվեց նաև շոգենավ:

Առաջին օրերը ջոկատի խնդիրն էր պաշտպանել Տունգուգական ուսյոնի գյուղացիներին սպիտակ գվարդիականների հանկարծակի վրա

տալուց ու գազանություններից: Ու վորքան արագ և ուժգին աճում էր պարտիզանների դիմադրությունն սպիտակգվարդիականներին, այնքան ավելի սանձարձակ, այնքան ավելի արյունարբու էին դառնում սպիտակգվարդիական կալմիկովի բանդաները: Յես հիշում եմ, թե ինչպես կալմիկովականներն արշավեցին Նիկոլայեվկա գյուղի

վրա: Նիկոլայեվկա գյուղը Վոլոչայեվկա¹ կայարանից ութը կիլոմետրի չափ հեռավորության վրա յեր: կալմիկովականները հավաքեցին գյուղացիներին, տողան-տողան շարեցին նրանց ու տաս-տասնհինգ ըուպեյի չափ հրացանների բերաններն ուղղեցին նրանց վրա, իսկ հետո յուրաքանչյուր յերկրորդին, չնայած վոչ տարիքին

¹ Խաբարովսկից մոտ հիսուն կիլոմետր դեպի արևմուտք:

և վոչ էլ սոցիալական վիճակին, մտրակներով ծեծեցին:

Դեպի տայգա՝ պարտիզանների մոտ, յերիտասարդության մոտ փախան նաև ծերունիները: Գյուղացիների համար ազատության միակ հույսը կարմիր պարտիզաններն էին:

1919 թվի առաջին կեսն էր:

Այդ ժամանակ պարտիզանական ջոկատներ արդեն շատ կային ինչպես Մերձծովյան, այնպես էլ Մերձամուրյան շրջանում:

Կային ջոկատներ, վորոնց կազմի մեջ պարտիզանների թիվը յերբեմն հասնում էր միքանի հարյուրի:

Պարտիզանական ջոկատները տարբերայնորեն չէին կազմակերպվում, նրանց պայքարն ինքնապաշտպանության մի միջոց չէր այլևս: Պարտիզանական ջոկատներ կազմակերպողները բոլշևիկներն էին: Իսկ այն ջոկատները, վոր կազմակերպվել էին առանց բոլշևիկների, հետո ձեվավորվում էին բոլշևիկների ձեռքով ու քաղաքականապես անպայման նրանց ղեկավարության տակ էին գտնվում: Պայքարը տարվում էր «Խորհուրդների իշխանության համար» լոզունգով:

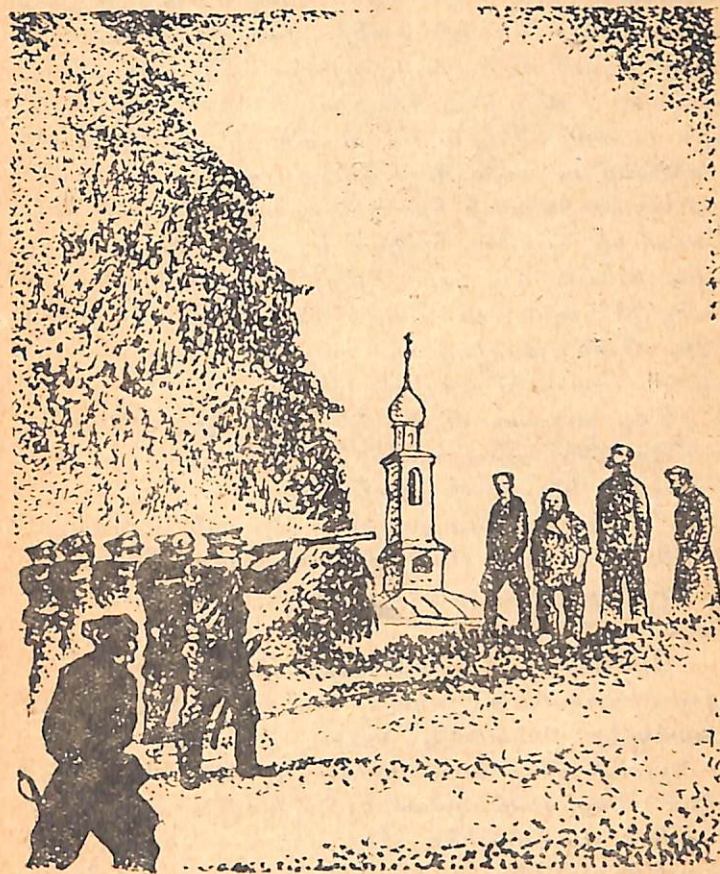
Խորհուրդների իշխանության համար մղվող պարտիզանական պայքարը բացառիկ նշանակութուն ուներ Հեռավոր Արևելքում: Պարտիզանական ջոկատների մեջ մտել էին Մերձծովյան և Մերձամուրյան շրջանների քաղաքների համար-

յա բոլոր բանվորները: Զոհառանների հիմնական կորիզը բանվորներն էին հանդիսանում: Հետագայում պարտիզանական շարժումն ընդգրկեց գյուղացիական ամբողջ մասսան: Հարկավ, բանվորների այդ միահամուռ համախմբմանը պարտիզանական ջոկատներում չափազանց նպաստեցին վոչ միայն գյուղացիների ու բանվորների գլխին սպիտակների հասցրած ամենաքստմունքի վայրագությունները, այլև յերկյուղն այն մասին, վոր յերկիրը կարող են գրավել ոտարազգիները՝ ճապոնացիները, ամերիկացիները, չեխերը, վորոնց դեսանտներն այդ ժամանակաշրջանում գտնվում էին Հեռավոր Արևելքում, և վորոնք ոգնում էին սպիտակներին թե ամուսնիցիայով (հանդերձանքով), թե զենքով և թե մթերքներով, ինչպես նաև ակտիվ մասնակցությամբ կարսիւրների դեմ մղվող զինված պայքարում:

Սպիտակների ու ճապոնացիների գազանությունները բնորոշելու համար առաջ կբերեմ միջանի փաստեր:

Դեժնյովկա գյուղում սպիտակներն սպանեցին գյուղի տանուտերին, այնքան ծեծեցին յոթանասնամյա ծերունուն, վոր նա մեռավ: Ավերվում, ամայանում էին ամբողջ գյուղեր. այրվում, վոչնչացվում էր գյուղացիների վողջ ունեցվածքն ու տավարը:

Արխանգելովկա գյուղում սպիտակների՝ գյուղացիներին հասցրած տանջանքները սոսկալի

յնույն ժամանակ կրեցին: Աննկարագրելի խոշտանգումներ
յենթարկվեցին, ապա ծեծի տակ մահացան չորս
ժերունդ: Գյուղի տանուտերը, իմպերիալիստական
պատերազմի մի ինվալիդ, գյուղական դպրոցի պա-
հապանն իրենց ընտանիքի աչքի առջև չարչարվե-
ցին ու սպանվեցին: Իր ընտանիքի աչքերի առջև
տանջվեց ու սպանվեց Տունգուզական պարտի-
զանական ջոկատի հրամանատարի ոգնական ընկ.
Շեվչուկի արևմտի հայրը: Միքանի ժերունդներ
(վորովհետև գյուղում յերիտասարդներ չեյին
մնացել) կախաղան հանվեցին. նրանց կողերը
ձգել եյին թրերով ու բացված վերքերի մեջ
սառած գայլաձկներ եյին խրել:

Մեր ջոկատը վճռեց իր թիվը պարտիզաննե-
րով լրացնել. դրա համար մոբիլիզացիայի յեն-
թարկվեց գյուղացի բնակչութունը: Յես ընտր-
ված եյի Տունգուզական վոլոստի նախագահ.
1919 թ. սկզբին յես, իբրև նախագահ, Վոստոք-
գովկա գյուղում գումարեցի վոլոստի համագու-
մար:

Այս համագումարում վոլոստի բնակչութունը
պարտիզանական ջոկատի շտաբին խոստացավ
կերակրել ջոկատին, պարտավորվելով յուրա-
քանչյուր տնից տալ յերկու և կես կիլոգրամ
թխած հաց, մատակարարել հարկավոր չափով կեր,
ուղված ժամանակին, հենց վոր պահանջվի, հայ-
թայթել սայլեր: Համագումարի վորոշմամբ, Տուն-
գուզական պարտիզանական ջոկատը համալրելու

համար, մոբիլիզացիայի յենթարկվեցին վեց հա-
րյուր մարդ, թեև մեր ջոկատում վեց հարյուր
մարդու համար զենք չեր բավականանում:

Վոստոքգովկա գյուղի մոտերքը մենք գրա-
վեցինք սղոցարանային գործարանի պահեստը:
Այս պահեստում մեր ձեռքն ընկավ յերկու հա-
րյուր տոնն վարսակ, վոտնամաններ, վալենկիներ,
սղոցներ, կացիններ, թաթպաններ և այլ իրեր,
վոր այնքան անհրաժեշտ եյին ջոկատին:

Մեր ջոկատը վոգի առավ: Ջոկատին կից
կազմակերպեցինք կարի արհեստանոց, ուր կա-
րում եյինք վոտնաման, հագուստ. կազմակերպե-
ցինք նաև հացի փուռ և մինչև անգամ տնավարի
ձևով մի կաշեգործարան:

Վորոչայեվսկ կայարանի և Սրխանգելովկա
գյուղի մեջ, տայգայում, բարաք-գորանոց շինե-
ցինք: Բարաք-գորանոցն այնպես եր շինված ու
քողարկված, վոր անփորձ աչքերով դժվար եր
նրան նկատելը:

Ջոկատին կից գործում եր քաղբաժինը: Քաղ-
բաժնի աշխատանքը բավական ծանր դրության
մեջ եր. չկար հեկտոգրաֆ, թուղթը քիչ, իսկ գրող
մեքենայի մասին մտածելն ել ավելորդ եր: Բայց
մենք գյուղացիներին ուղղված կոչեր եյինք գը-
րում, թուղթիկներ եյինք բաց թողնում. իսկ այս
կոչերն ու թուղթիկները բազմորինակելու համար
ընտրեցինք ամենագրագետ ընկերներին այն
պարտիզանների միջից, վորոնց մեծ մասը կիսա-

ժակծկեցինք այն, բայց ճապոնացիներին գնդացիներին տեղացող կրակը հեղեղում եր մեզ: Մեզնից մեկն սպանվեց, յերկուսն ել վիրավորվեցին: Նահանջեցինք: Մյուս որը պարզեցինք, վոր գորանոցում յեղել ե ընդամենը յաթանասուն մարդ, վորոնցից վաթսուն հոգուց ավելին սպանվել են. ասել ե թե մենք բնաջինջ եյինք արել ամբողջ կայազորը և, այդ մասին տեղեկություն չունենալով, նահանջել եյինք: Ճիշտ ե, գնդացիների կրակը մեզ լավ դադեց: Փորձեցինք կրկնել գրոհն այդ գորանոցի վրա, բայց նրա կայազորն արդեն համարված եր ու ավելի լավ ել սպառազինված: Հարկ յեղավ կրկին նահանջել: Այսպես, ուրեմն, մեզ չհաջողվեց ձեռք գցել վոչ նրանց դեղերը և վոչ ել վարսակը:

Ելի մի քանի շատ բնորոշ որինակներ 1-ին Տունգուզական պարտիզանական շոկատի մարտական գործողություններին:

Պաբարովսկում եր գտնվում Ամուր գետի նավատորմի յայսպես կոչված բազան: Մենք վորոշեցինք հարձակում գործել այդ բազայի վրա ընկ. Շեվչուկի շոկատների, ինչպես և մեր հարեման ռայոնում գործող ընկ. Կոչնեվի շոկատի միացյալ ուժերով (Կոչնեվը յերկաթուղային բանվոր եր, 2-րդ Տունգուզական շոկատի հրամանատար):

Հարձակումից առաջ խորհրդակցություն ունեցանք. քննարկեցինք, թե ինչպես պետք ե հար-

ձակվենք, մշակեցինք գրոհի պլանը և այլն: Նիստը տեղեց ամբողջ գիշերը. քննարկեցինք, վիճեցինք ու վերջապես վորոշեցինք հարձակում գործել նույն բազայի վրա:

Խորհրդակցությունից հետո, լուսադեմին, նրստեցինք նախաճաշելու:

Խորհրդակցությունը կայացավ Արխանգելովկա գյուղում, 1919 թվի դեկտեմբերի 16-ին լույս 17-ի գիշերը, մեր 1-ին Տունգուզական շոկատի հրամանատար Իվան Պավլովիչ Շեվչուկի տանը: Նրա տնակը մի շատ փոքրիկ բան եր, չնայած վոր Իվան Պավլովիչը մեծ ընտանիքի տեր մարդ եր: Յերեխաները ցանուցիր պառկած ելին հատակին. մեկը խռմփում եր վառարանի գլխին. Շեվչուկի կինն եր միայն, վոր հոգ եր տանում մեր մասին, սեղանի վրա շարում եր թեյ, կարտոֆիլ, չորացրած կետածուկ: Այդ միջոցին, խորհրդակցությանը մասնակցողներից մեկը, պատուհանին նայելով, գոչեց. «Մեզ շրջապատել են կազակները»: Բոլորս վազեցինք դեպի սառցակալած փոքրիկ պատուհանները. ճիշտ-վոր, կազակները շրջապատել եյին տնակը: Իսկույն վազեցինք ու վերցրինք հրացաններս: Կոչնեվն անմիջապես դուրս թռավ դեպի բակը ու ծղոտեցանկապատի միջով գնդակի մի հարվածով գետին գլորեց կազակներից մեկին: Սկսեցինք բոլորս կրակել: Կազակները տնակից հետ քաշվեցին:

ժակծկեցինք այն, բայց ճապոնացիներին զնդա-
ցիրենքից տեղացող կրակը հեղեղում եր մեզ:
Մեզնից մեկն սպանվեց, յերկուսն ել վիրա-
վորվեցին: Նահանջեցինք: Մյուս որը պարզեցինք,
վոր գորանոցում յեղել ե ընդամենը յօթնասուն
մարդ, վորոնցից վաթսուն հոգուց ավելին սպան-
վել են. ասել ե թե մենք ընաջինջ եյինք արել
ամբողջ կայազորը և, այդ մասին տեղեկություն
չունենալով, նահանջել եյինք: Ճիշտ ե, զնդացի-
ների կրակը մեզ լավ դաղեց: Փորձեցինք կրկնել
գրոհն այդ գորանոցի վրա, բայց նրա կայապորն
արդեն համալրված եր ու ավելի լավ ել սպա-
ռազինված: Հարկ յեղավ կրկին նահանջել: Այս-
պես, ուրեմն, մեզ չհաջողվեց ձեռք գցել վոչ
նրանց դեղերը և վոչ ել վարսակը:

Ելի մի քանի շատ բնորոշ որինակներ 1-ին
Տունգուզական պարտիզանական ջոկատի մար-
տական գործողություններից:

Խաբարովսկում եր գտնվում Ամուր գետի
նավատորմիղի այսպես կոչված բազան: Մենք
վորոշեցինք հարձակում գործել այդ բազայի վրա
ընկ. Դեվչուկի ջոկատների, ինչպես և մեր հա-
րեման ռայոնում գործող ընկ. Կոչնեվի ջոկատի
միացյալ ուժերով (Կոչնեվը յերկաթուղային բան-
վոր եր, 2-րդ Տունգուզական ջոկատի հրամա-
նատար):

Հարձակումից առաջ խորհրդակցություն ունե-
ցանք. քննարկեցինք, թե ինչպես պետք ե հար-

ձակվենք, մշակեցինք գրոհի պլանը և այլն: Նիստը
տեվեց ամբողջ գիշերը. քննարկեցինք, վիճեցինք
ու վերջապես վորոշեցինք հարձակում գործել
նույն բազայի վրա:

Խորհրդակցությունից հետո, լուսադեմին, նրա-
տեցինք նախաձաշելու:

Խորհրդակցությունը կայացավ Արխանգելովկա
գյուղում, 1919 թվի դեկտեմբերի 16-ին լույս
17-ի գիշերը, մեր 1-ին Տունգուզական ջոկատի
հրամանատար Իվան Պավլովիչ Շեվչուկի տանը:
Նրա տնակը մի շատ փոքրիկ բան եր, չնայած
վոր Իվան Պավլովիչը մեծ ընտանիքի տեր մարդ
եր: Յերեխաները ցանուցիր պառկած եյին հա-
տակին. մեկը խռմփում եր վառարանի գլխին.
Շեվչուկի կինն եր միայն, վոր հոգ եր տանում
մեր մասին, սեղանի վրա շարում եր թեյ, կար-
տոֆիլ, չորացրած կետածուկ: Այդ միջոցին,
խորհրդակցությանը մասնակցողներից մեկը, պա-
տուհանին նայելով, գոչեց. «Մեզ շրջապատել
են կազակները»: Բոլորս վազեցինք դեպի սառ-
ցակալած փոքրիկ պատուհանները. ճիշտ-վոր,
կազակները շրջապատել եյին տնակը: Իսկույն
վազեցինք ու վերցրինք հրացաններս: Կոչնեվը
անմիջապես դուրս թռավ դեպի բակը ու ծղոտե
ցանկապատի միջով զնդակի մի հարվածով գե-
տին գյուրեց կազակներից մեկին: Սկսեցինք բո-
լորս կրակել: Կազակները տնակից հետ քաշվե-
ցին:

Մեր ջոկատի հրամանատար Իվան Պավլովիչ Շեվչուկը գլխաբաց թռավ չթամքած ձին ու սլացավ դեպի իր ջոկատը:

Ջոկատը գտնվում էր գետնափոր զորանոցում, գյուղից չորս կիլոմետրի չափ հեռու:

Մենք դուրս թռանք խրճիթից ու ցրվեցինք կաղնու թփուտներում: Դեպքը կատարվում էր ձմեռը: Մի որ առաջ վարսակի համար այս գյուղն էյին յեկել միքանի պարտիզաններ Կոչնեվի ջոկատից: Մեր ջոկատից ել քսանի չափ մարդ լողանում էյին նույն գյուղի բաղնիքում: Յերեք ըոպե անց ամենքը վտաքի էյին ու ցրվեցին փոքրիկ գյուղի բոլոր կողմերը: Սկսեցին կրակել կազակների վրա: Կազակները նահանջե-

ցին գյուղի արվարձանը՝ Տունգուզկա գետի ձախ ափի ուղղությամբ: Այստեղ գրավեցին մի բարձունք, վորպեսզի կարողանան տեսնել, թե ինչ է կատարվում գյուղում, վորտեղից են կրակում: մեկ խոսքով՝ գրավեցին իրենց համար ըստ յերեվույթին ամենաձեռնտու գիրքը: Այդ պահին Շեվչուկը հասավ իր ջոկատին, վտաքի հանեց բոլոր պարտիզաններին և, մոտավորապես 60—70 մարդուց բաղկացած ցանցառ շղթա կազմած, անցավ կազակների թիկունքը: Հակառակորդի աչքում այնպիսի տպավորություն ստեղծվեց, վոր նա շրջապատված է կարմիրների մեծ ուժերով: Խուճապն սկսվեց, թշնամին՝ առանց կռիվն ընդունելու՝ նահանջեց:

Սպիտակների հարձակումից յերկու որ անց մենք յենթարկվեցինք ճապոնացիների գրոհին: Նրանք մեր դեմ կազմակերպել էյին պատժիչ արշավախումբ: Այնուհետև մեր ջոկատն սկսեց նահանջել դեպի Կալինովկա գյուղը, ուր Կոչնեվի ջոկատն էր:

Սակայն ջոկատն ամբողջ կազմով չեք նահանջում: Նրա մի մասը քաշվեց դեպի Վոստորգովկա գյուղը, վորը լրացուցիչ զորահավաք կատարեց գյուղացիների մեջ: Ջոկատի այս մասը, զորահավաքի յենթարկված ձեր ու յերիտասարդ, առողջ ու հաշմանդամ գյուղացիների հետ գնաց միանալու Շեվչուկին:

Մի ուրիշ դեպք:

Մի գիշեր, Վոստորգովկա գյուղում սոսկալի իրարանցում ընկավ: Այսպիսի դեպքերում գյուղացիները սովորաբար ձի նստում և իմաց ելին տալիս հարեման գյուղին. սա յեւ իր հերթին

լուրը հասցնում եր հետևյալ գյուղին, և այսպես, շղթայի ձևով, լուրը հասնում եր պարտիզանական ջոկատի բանակած տեղին, վորով և հաղորդվում եր կամ տագնապալից վիճակը կամ թըշնամու յերեման գալը: Այս իսկ կերպով պարտիզանները կապ հաստատեցին իրենց մեջ, վորովհետեւ վոչ հեռագիր կար և վոչ հեռախոս: Այս կապն իրականացվում եր գյուղացիների միջոցով և կոչվում եր «կենդանի կապ»:

Սպիտակգվարդիականների հինգ հարյուր մարդուց բաղկացած ջոկատն իսկ-վոր յեկավ Վոստորգովկա:

Այս գյուղում կային տասներկու պարտիզաններ: Յերեխաները, կանայք և ծերունիները հեռացել էին գյուղից ու փախել էին մերձավոր տալգան, ուր և մնացել էին մոտավորապես յերեք ու յերեք գիշեր: Նրանք ահագին խարույկներ էին վառել ու քուրքերով, մուշտակներով, վերմակներով և կիսամուշտակներով փաթաթված նստել էին այնտեղ, սպասելով, վոր

կամ սպիտակները կհեռանան գյուղից կամ կգան կհանեն մեր կարմիր պարտիզանական ջոկատները: Սպիտակգվարդիական ջոկատը՝ տեսնելով, վոր գյուղում վոք-վոչ չկա, վոչնչացրեց այն բուրբ, ինչ-վոր կարող եր վոչնչացնել:

Հեռավոր Արևելքում տեղի ունեցած պարտիզանական պայքարը դեռ վոչ-վոք ինչպես հարկն ե չի նկարագրել. իրականում տեղի ունեցածի հարյուրերորդ մասն ել չի նկարագրված գրքերում: Գրված ե շատ բան, բայց կցկտուր: Գրվածքների շատերում չափազանց մեծ տեղ ե տրված սուբյեկտիվիզմին:

Դա մի իսկական պայքար եր, բանվորների և աշխատավոր գյուղացիների պայքար խորհուրդների իշխանության համար Հեռավոր Արևելքում:

Տայգաքի մարտիկներին վոգեվորողն ու զորավիգ հանդիսացողը հերոսական այն պայքարն եր, վոր տանում էին խորհրդային Ռուսաստանում բանվորներն ու գյուղացիները:

Հեռավոր Արևելքի կարմիր պարտիզաններն իրենց թիկունքում զգում էին Ռուսաստանի մարտնչող բանվորների ու գյուղացիների հսկայական աջակցությունը: Ատաման Սեմյոնովի ձեռքով Ռուսաստանի կենտրոնից կտրված և արևելքից առաջ խաղացող ղալմուխների ու ճապոնացիների կրակե ողակով Անդրբայկալում սեղմված, նրանք կովում էին հերոսաբար:

Հեռավոր Արևելքում կան շատ անհայտ գե-
րեզմաններ, ուր ննջում են բանվորների ու գյու-
ղացիների խորհուրդների համար մարտնչող լա-
վագույն, ամենից առաջավոր, ամենից գիտավից
հերոսները: Հեռավոր Արևելքում չկա համարյա
վոչ մի յերկաթուղային կայարան, վոր վողող-

ված չլինի խորհուրդների իշխանության համար
պայքարող պարտիզանների արյունով:

Պարտիզանական պայքարը Հեռավոր Արևել-
քում—դա բառի ուղղակի իմաստով պարտիզա-
նականությունն է: Իսկ կազմակերպված մի պայ-
քար եր. նրան կազմակերպողը կոմունիստական
կուսակցությունն էր, վոր և իր ներկայացու-

ցիչների ձեռքով ղեկավարում եր նրա գործու-
նեյությունը: Պարտիզանական շոկատների կո-
րիզը բուլշևիկյան եր, — մի առողջ կորիզ, վորի
կազմի մեջ մտնում եյին և՛ բանվորներ, և՛ գյու-
ղացիներ:

Հեռավոր Արևելքում մնացել եյին բազմաթիվ
ոազմագերիներ. — և՛ պետրոգրադցիներ, և՛ իվա-
նովցիներ և՛ մոսկվացիներ, և՛ տուլացիներ, վո-
րոնց կուլակն եր գերի վերցրել: Կուլակի այդ
նախկին ոազմագերիները, բանվորներն ու գյու-
ղացիները, վորոնք կուլակի ու կալմիկովի «մահ-
վան վագոններում» պատահաբար եյին փրկվել
մահվան ճիրաններից, անցան մեր կողմը, մտան
մեր պարտիզանական շոկատները:

Հեռավոր Արևելքի բանվորներն ու գյուղա-
ցիները լավ գիտեն Լազո Սերգեյի, Սերիշևի Ստե-
փանի, Մուխինի, Տրիխսերի, Շեվչուկի Ի. Պ., Շեվ-
չենկո Գավրիլի, Յակիմով Մակարի, Բոյկո-Պավլո-
վի, Ֆլեգոնտով Ալեքսեյի, Կոչնեվ Ալեքսեյի անուն-
ները:

Միտքս են գալիս ճապոնացիների և սալի-
տակների դեմ հետագայում կազմված կանոնա-
վոր ճակատում գործող մերձծովյան հետևյալ
պարտիզանների և մարտիկների անունները՝ Շեպ-
տյուկ Ֆյոդորի, Կոխ Միխայիլի, Պոպկոյի, Պո-
պով Նիկիֆորի, Յարոշենկո Տեֆրեմի, Վելեժեվ
Սերգեյի, Պշենիցին Կ., Վոլնյի, Մեյնիկով Բո-
րիսի, Զառիմուկի, Տետերին-Պետրովի, Սոկրատ

Կրուչինայի, Պեվզների, Սոկոլով Ալեքսանդրի (ռազմաճակատային դատարանի առաջին նախագահի), Սեմիկորովկինի, Սլինկինի, Լոնենվի, Ջյուլկովի, Մուչնիկի, նմանապես և հետևյալ անկուսակցականների անունները — Իլյա Գուրովա-չևվի և Խրենովի (ցարական բանակի նախկին սպաներ), Սմիրնովի («Կեպոչկա» — այսպես եյինք կոչում նրան. հետագայում նա հրամանատարն էր տանկերի այն դիվիզիոնի, վոր մենք յերկաթուղային բանվորների ոգնությամբ գաղտնաբար փախցրինք-տարանք Վլադիվոստոկից) և տասնյակ ուրիշ մարտիկ ընկերներ, վորոնց անունը լավ հայտնի յե Հեռավոր Արևելքի բանվորներին ու գյուղացիներին:

Պարտիզանական շարժումը Հեռավոր Արևելքում աշակցություն էր գտնում աշխատավոր գյուղացիության ամենալայն խավերում: Յեվ ուրիշ կերպ չէր կարող լինել: Սպիտակգվարդիական դահիճների գազանություններն ավելի ևս սերտորեն ի մի զոգեցին բոլոր աշխատավոր գյուղացիներին ու բանվորներին, հանուն խորհուրդների իշխանության մարտնչողների միասնական ընտանիք կազմելու համար: Գյուղացու յերիտասարդ վորդին, վոր պարտիզան է, ձիով արշավում է իր գյուղը՝ հորը տեսնելու համար. այնտեղ նա գտնում է միայն հրկիզված տունը, կամ կախաղան հանված հորը, կամ սպանված մորը: Այդ գյուղացի պարտիզանը, լաց լինելու

փոխարեն, էլ ավելի պինդ էր սեղմում իր ձեռքերում հրացանը, մտիկ էր տալիս գոտիից կախ գցված նռնակին ու հետ էր սլանում իր ջոկատը՝ նորից կովի մեջ նետվելու, թշնամուց վրեժը հանելու համար:

Կանայք մեր լավագույն հետախույզներն էյին: Շատ սիրով և ջերմությամբ էյին վերաբերում նրանք պարտիզաններին, իրենց վերջին ունեցածից բաժին էյին հանում նրանց: «Դուք մեզ համար եք նահատակվում», — արտասուքն աչքերին ասում էյին նրանք, յերբ պարտիզանները տայգայից գյուղ էյին գալիս:

Յուրաքանչյուր պարտիզանական ջոկատ ուներ իր կարմիր դրոշը, վորի վրա գրված էյին ջոկատի անունը և այս լոգունգները. «Ամբողջ իշխանությունը խորհուրդներին», «Կեցցե՛ բանվորա-գյուղացիական իշխանությունը», «Կեցցե՛ Լենինը»:

Հետագայում չկար այնպիսի պարտիզանական ջոկատ, վորի մեջ կոմունիստներ չլինեյին:

Բոլոր հարցերը ջոկատը վորոշում էր ընդհանուր ժողովներում: Նա յեր դատում առանձին ընկերներին՝ նրանց կատարած հանցանքների և վոճիրների համար, նա յեր վորոշումներ և դատավճիռներ արձակում: Բայց այստեղ ևս առաջատար և վճռական դերը կոմունիստներն էյին խաղում: Ասածներս հաստատելու համար յես առաջ կբերեմ մի փաստ 1-ին պարտիզանական Տունգուդական ջոկատի կյանքից:

Կրուչինայի, Պեվզների, Սոկոլով Ալեքսանդրի (ռազմաճակատային դատարանի առաջին նախագահի), Սեմիկորովկինի, Սլինկինի, Լոննեվի, Զյուկովի, Մուչնիկի, նամնապես և հետևյալ անկուսակցականների անունները — Իլյա Գոլովաչևի և Խրենովի (ցարական բանակի նախկին սպաներ), Սմիրնովի («Կեպոչկա» — այսպես էինք կոչում նրան. հետագայում նա հրամանատարն էր տանկերի այն դիվիզիոնի, վոր մենք յերկաթուղային բանվորների ոգնությամբ գաղտնաբար փախցրինք-տարանք Վլադիվոստոկից) և տասնյակ ուրիշ մարտիկ ընկերներ, վորոնց անունը լավ հայտնի յե Հեռավոր Արևելքի բանվորներին ու գյուղացիներին:

Պարտիզանական շարժումը Հեռավոր Արևելքում աշակցություն էր գտնում աշխատավոր գյուղացիության ամենալայն խավերում: Յեվ ուրիշ կերպ չեր կարող լինել: Սպիտակգվարդիական զահիճների գազանություններն ավելի ևս սերտորեն ի մի զոգեցին բոլոր աշխատավոր գյուղացիներին ու բանվորներին, հանուն խորհուրդների իշխանության մարտնչողների միասնական ընտանիք կազմելու համար: Գյուղացու յերիտասարդ վորդին, վոր պարտիզան է, ձիով արշավում է իր գյուղը՝ հորը տեսնելու համար. այնտեղ նա գտնում է միայն հրկիզված տունը, կամ կախաղան հանված հորը, կամ սպանված մորը: Այդ գյուղացի պարտիզանը, լաց լինելու

փոխարեն, ել ավելի պինդ էր սեղմում իր ձեռքերում հրացանը, մտիկ էր տալիս գոտկից կախ գցված նոնակին ու հետ էր սլանում իր ջոկատը՝ նորից կռվի մեջ նետվելու, թշնամուց վրեժը հանելու համար:

Կանայք մեր լավագույն հետախույզներն էին: Շատ սիրով և ջերմությամբ էին վերաբերում նրանք պարտիզաններին, իրենց վերջին ունեցածից բաժին էին հանում նրանց: «Դուք մեզ համար եք նահատակվում», — արտասուքն աչքերին ասում էին նրանք, յերբ պարտիզանները տալգայից գյուղ էին գալիս:

Յուրաքանչյուր պարտիզանական ջոկատ ուներ իր կարմիր դրոշը, վորի վրա գրված էին ջոկատի անունը և այս լոգունգները. «Ամբողջ իշխանությունը խորհուրդներին», «Կեցցե՛ բանվորա-գյուղացիական իշխանությունը», «Կեցցե՛ Լենինը»:

Հետագայում չկար այնպիսի պարտիզանական ջոկատ, վորի մեջ կոմունիստներ չլինեյին:

Բոլոր հարցերը ջոկատը վորոշում էր ընդհանուր ժողովներում: Նա յեր դատում առանձին ընկերներին՝ նրանց կատարած հանցանքների և վոճիրների համար, նա յեր վորոշումներ և դատավճիռներ արձակում: Բայց այստեղ ևս առաջատար և վճռական դերը կոմունիստներն էին խաղում: Ասածներս հաստատելու համար յես առաջ կրերեմ մի փաստ 1-ին պարտիզանական Տունգուզական ջոկատի կյանքից:

Ջոկատի հրամանատար Ի. Պ. Շեվչուկը մեծ ժողովրդականություն ունեցող մարդ էր. հսկայական հեղինակություն էր վայելում: Յես հիշում եմ, վոր մի անգամ Ջոկատը համակարծիք չեղավ նրա հետ այն դերի մասին, վոր վերապահել էր

նա Ջոկատի դատավճիռները փոխելու և հաստատելու հարցում: Կոմունիստները հակառակ էյին հրամանատարի միանձնյա իշխանությանը դատաստանական գործերում: Յեվ Ջոկատը պաշտպանեց կոմունիստների տեսակետը: Ճիշտ է, հետագայում մենք այս հարցում զիջեցինք մեր հրամանատարին: Սակայն այս փաստն էլ գալիս է վկայելու, վոր պարտիզանական ջոկատներում առաջատար դերն անպայման կոմունիստներն

էյին խաղում: Մեր ջոկատում կար մի կոմունիստ-պարտիզան—Սերգեյ Վելեժեվ, վոր առանձնապես աչքի յեր ընկնում իբրև ռազմական գործերին լավատեղյակ մարդ: Ջոկատի հրամանատարը խիստ հաշվի յեր առնում նրան և միշտ խորհրդակցում էր հետը ռազմական հարցերի մասին: Կոմունիստները պետք է շատ ճկուն լինեյին ջոկատներում, անկուսակցական հրամանատարների ինքնասիրությանը չպետք է կպչեյին, պետք է կարողանային ինքնասիրության և գործի միջին ճանապարհը գտնել, և այս նրանց միշտ հաջողվում էր:

Միակ բանը, վոր յերբեմն չեր հաջողվում կոմունիստներին,—դա այն էր, վոր նրանք չէյին կարողանում զսպել կատաղած գյուղացի պարտիզաններին, վորոնք, տեսնելով սպիտակների կատարած վայրագություններն իրենց գյուղերում և շենքերում, յերբեմն վրեժխնդրությունից զրդված, ինչպես մեզ թվում էր, չափն անցնում էյին: Բայց և այն ժամանակ, յերբ մենք հարցը դնում էյինք քաղաքական տեսակետից, պարտիզանները հասկանում էյին մեր դիրքավորումը և համաձայնում էյին մեզ հետ: Յես հիշում եմ, թե ինչպես նույն Տունգուզական ջոկատում զալմուխների Վայրենի դիվիզիայից մենք գերի վերցրինք տունգուզական գյուղացիների ամենակատաղի թշնամիներից միքանի մարդ: Մեր ձեռքը գերի ընկան վեց վերավորներ: Մենք համոզեցինք

պարտիզաններին, վոր գերիներին հարկավոր ե
ազատել. թող գնան քաղաք ու պատմեն, թե ովքեր
են այստեղ կռվում, ինչ բանի համար են կռվում
և թե ինչպես են վարվել իրենց հետ պարտիզան-
ները: Պարտիզանները մեզ հետ համաձայնեցին:

Այստեղ հիշեմ մի պատկեր, վոր բնորոշում ե
պարտիզանների՝ սպիտակների հետ ունեցած
տայգայական ծանր պայքարում ցուցաբերած
անսահման հերոսությունը, նրանց տոկունու-
թյունը, ուշիմությունը և անվրդովությունը: Մի
անգամ ընկ. Կոչնեվի ջոկատի պարտիզաններն
ուղեկցում էին բսան սայլից բաղկացած մի
գումակ: Առջևից գնում եր հետախուզական
խումբը, վորի դեմ հանկարծ դուրս յեկան ճապո-
նացիները: Հրացանները հորիզոնադիր ուղղելով,
ճապոնացիները հարցրին. «Ո՞վ եք»: Մեր տղերքը
պատասխանեցին. «Սպիտակ կազակներ ենք»:
Ճապոնացիների մեջ սպիտակ սպաներ կային:
Սպաներից մեկը հարցրեց. «Իսկ ո՞ւր են ձեր ու-
սաղիրները»: Մերոնք պատասխանեցին. «Մենք
գնում ենք փոստիկա ճանապարհով, ուր շատ
պարտիզաններ կան: Վորպեսզի կարծեն, թե մենք
իրենցից ենք, ուսաղիրներս վերցրինք, գրպան-
ներս զրեցինք»: Սպան հրամայում ե. «Յուզյ
տվեք ուսաղիրներդ»: Այս խոսակցությունը մի
րոպե չտևեց: Մերոնք անմիջապես ձեռներն
առան հրացաններն ու կրակեցին ճապոնացիների
վրա: Մի ակնթարթում ճապոնացիներն անհետա-

ցան: Մերոնք դեպի տայգա դիմեցին: Այդ ժա-
մանակամիջոցում գումակն արդեն շուռ եր յե-
կել դեպի հետ և արագությամբ սլանում եր
տայգայի ուղղությամբ: Այս բոլորը կատարվեց
մի ակնթարթում: Տայգայից սկսեցին կրակել:
Ճապոնացիները սիրտ չարեցին տայգան մտնե-
լու: Այս գումակում գյուղացի բեռնողների հետ
միասին ընդամենը տասնյոթ մարդ կար:

Ահա և ուրիշ դեպքեր:

Մեզ մոտ մի ծերուկ պարտիզան կար, Վա-
սիլ և ազգանունով, վաթսուն տարեկանի մոտ,
առողջ, բարձրահասակ, հրաշալի պահպանված մի
մարդ: Նա մեր ջոկատում գումակի պետն եր: Մի
անգամ ընկ. Վասիլը տայգայի միջով գնում եր
իր ջոկատը Վոստորգովկա գյուղից: Ճանապարհին
վրա հասավ գիշերը: Նա վորոշեց գիշերել մոտակա
ձմեռոցում (ձմեռոցը խրճիթ ե տայգայում): Վա-
սիլը վառարանը վառեց, ներսից ամուր կող-
պեց դուռը, տաքացավ և, յերևի, քնեց: Լուսա-
բացին այս տեղովն անցան սպիտակզավարդիա-
կանները և սկսեցին ձմեռոցի դուռը թակել: Վա-
սիլը (մենք այս իմացանք սպիտակզավարդիա-
կանների ջոկատից մեր կողմն անցած այն շաբ-
աթյանների պատմածներից, վորոնք, կարծեմ,
նույնպես ռազմագերիներ էին և վորոնց պար-
տադիր լեղանակով իրենց ջոկատն էին քաշել
սպիտակները), գոռաց, «Ո՞վ ե այդտեղ»: Նրան
պատասխանեցին, «Իսկ դո՞ւ ով ես»: — «Յես

կարմիր եմ», ասաց Վասիլը: «Ա՛, կարմիր ես»,— և սկսեցին դուռը ջարդել:

Ընկեր Վասիլը վորոշեց վողջ-վողջ անձնատուր չլինել և հրացանը կրակեց իր քունքին: Սպիտակները ջարդեցին դուռը, խուզարկեցին հերոսաբար ընկած Վասիլի դին և հրդեհեցին ձմեռոցը:

Մենք հետո տեսանք հրդեհված խռիթմը, հավաքեցինք ընկ. Վասիլի վոսկրները և այստեղ ել, տալգայում, թաղեցինք այրված ձմեռոցի մոտ:

Նման դեպքերը հազվագյուտ չեյին: Պարտիզաններն անձնատուր չեյին լինում վոչ միայն այն պատճառով, վոր վախենում եյին թշնամու սոսկալի տանջանքներից, այլև նրա համար, վոր անպատվություն եյին համարում վողջ-վողջ թըշնամու ձեռքն ընկնել:

1919 թվի ձմռանը Վոստորգովկա գյուղը յեկավ յերեք-չորս հարյուր (լավ չեմ հիշում) մարդուց բաղկացած կալմիկովականների ջոկատը: Ատաման Կալմիկովը պարտադիր կարգով սպիտակ գվարդիականների այս ջոկատի համար մորիլիզացիա յեր արել բանվորներին և ազատված նախկին ռազմագերի կարմիրբանակայիններին, վորոնց Կոլչակն եր գերի վերցրել Սիբիրում, և վորոնք պահվում եյին Սաբարովսկի ճամբարներում: Կալմիկովն ուզում եր կարմիր պարտիզանների դեմ ոգտագործել գերված կարմիրբա-

նակայիններին, իսկ այս վերջինները չեյին հրաժարվում մտնել Կալմիկովի սպիտակգվարդիական ջոկատը միայն նրա համար, վոր խնդիր եյին դրել՝ ինչ գնով ել լինի կոնցենտրացիոն ճամբարից դուրս պրծնել և պարտիզանների կողմն անցնել:

Այս ջոկատում կային նաև Վայրենի դիվիզիայից կալմիկովականներ՝ մարդակերպ-գազաններ:

Ջոկատը մնաց գյուղում գիշերն անցկացնելու: Ջոկատն ունեւր մի լեռնային թեթև հրետանի և մեկ կամ յերկու հատ գնդացի: Այդ պահին մեր պարտիզաններից (5—8 մարդ) մի քանի հոգի մնացել եյին Վոստորգովկա գյուղում գիշերելու: Կալմիկովի ջոկատն ընկած կարմիրբանակային ռազմագերիները հաստատ վորոշել եյին մեր կողմն անցնել. դրա համար նրանք ամեն կերպ աշխատում եյին գյուղում գտնել մի մարդ, վոր իմանար, թե ուր ե գտնվում պարտիզանների այս կամ այն ջոկատը: Նրանց նպատակն այն եր, վոր այդ իմանալուց հետո սպանեյին իրենց սպիտակգվարդիական հրամանատարներին և ապա հեռանային ու միանային պարտիզանական ջոկատին: Դրա համար նրանց հարկավոր եր իմանալ ճանապարհը, ջոկատի բանակած տեղը և այլն: Բայց գյուղում մնացել եյին միայն կանայք և յերեխաները. մեր սղեւանց ի հարկե պահոտեցին: Գյուղացի կնանիք

չեյին կարող պատմել, թե ուր ե գտնվում պարտիզանական ջոկատը, և ամեն կերպ խուլյա եյին տալիս այդ հարցերից: Սակայն գեղջկուհիներին տարորինակ եր թվում սպիտակգվարդիական այս ջոկատի վարքը. գյուղի բնակիչների գլխով շատ բան եր անցած. Վոստորգովկան շատ անգամ եր յենթարկվել սպիտակների հարձակմանը: Սպիտակգվարդիական ջոկատներն առաջ գյուղ վոր մանեյին, իսկույն սկսում եյի իրենց գազանությունները, բռնաբարում եյին կանանց, մորթում եյին տավարը, նույն տավարի մսից հրամայում եյին կանանց պելմեններ յեփել և այլն: Բայց այս ջոկատի զինվորներն այնպես չեյին պահում իրենց, ինչպես սպիտակները. նրանք խոսակցություն եյին բաց անում խորհրդային իշխանության մասին, պարտիզանական կռիվների մասին, քաղաքում տիրող անկարգությունները մասին: Սակայն այսպես խոսում եյին առանձնաբար, սպաներից գաղտնի, նույնիսկ մեկը մյուսից գաղտնի:

Ինչ վոր ե, կանայք վորոշում են հայտնել թաքնվող պարտիզաններին սպիտակգվարդիականների ջոկատի դրության մասին: Կանայք հաղորդում են պարտիզաններին, վոր ջոկատն իբրև թե յերկու մասի յե բաժանվել, և մեկ մասը մյուսին հավատ չի ընծայում: Սպաները նույնպես գլխի յեն ընկնում, վոր իրենք մեծ սխալ են արել, պատժիչ արշավախմբի մեջ ըն-

դունելով ամբողջ ջոկատի յերկու յերրորդական մասի չափ նախկին ռազմագերի կարմիրբանակայիններին, ու առանձին յեռանդ չեն ցուցաբերում:

Այս գյուղում թաքնվող մեր պարտիզաններն սկսեցին փորձեր անել՝ կապ հաստատելու համար սպիտակգվարդիական ջոկատի առանձին տղերանց հետ: Կապը հաստատվեց: Նրանք պատմեցին իրենց նպատակների մասին, բացատրեցին իրենց բռնած այն պլանը, վոր վորոշել եյին գործ դնել զիշերով՝ իրենց հրամանատարական կազմի նկատմամբ: Մերոնք խիստ զգուշությամբ սկսեցին հարցուփորձ անել, թե ինչ ուժեր ունեն նրանք, ինչ մարդիկ են, թե արդյոք նրանց մեջ բանվորներ, նախկին ռազմագերի ծանոթներ չկան: Բանից դուրս յեկավ, վոր մեր պարտիզաններին ծանոթ և նույնիսկ շատ լավ ծանոթ միքանի մարդ գտնվեցին: Այս բոլորից հետո միայն գյուղում թաքնվող պարտիզաններն սկսեցին միասնաբար գործել սպիտակգվարդիական ջոկատի մի խումբ տղերանց հետ:

Մերոնց հեշտությամբ հաջողվեց գլուխ բերել զիշերվա իրենց պլանը. սպաներին ջարդոտեցին, անվստահելի շարժայիններին զինաթափ արին. մի-յերկու հոգի կարողացան փախչել, սրանց թվում նաև միքանի սպա: Հրամանատարական կազմի հետ հաշիվը վերջացնելուց հետո հարցրին, թե ով ուզում ե քաղաք դնալ և ով

գեպի տալգա, պարտիզանների մոտ: Միաձայն
փորձեցին պարտիզանների հետ միասին կռվել
Կալմիկովի դեմ, ու բոլորը ընկ. Շեվչուկի ջո-
կատն անցան:

Առաջին անգամն էր, վոր մեր ջոկատը ձեռք
բերեց թնդանոթ, վոր «լեռնական» էին կոչում
պարտիզանները: Այս թնդանոթը մեզ միշտ շատ
մեծ ծառայութիւն էր ցույց տալիս. նա մեզ
դավաճանեց իր կամքի հակառակ 1920 թվի
ապրիլի 4-ին և 5-ին, յերբ մեզ համար բոլորո-
վին անսպասելի կերպով խաբարովսկում հանդես
յեկան ճապոնացիները: Յերբ մեր պարտիզանա-
կան ջոկատը պետք է կռվով նահանջեր Ամուրի
ձախ ափը, մեր «լեռնականը» ջրասույգ յեղավ
սեփական ումբով, ու մենք ստիպված յեղանք
ձեռք վերցնել նրանից: 1920 թվի ապրիլի 4-ի
և 5-ի արյունահեղ ուրերի մասին կալատմեմ
ստորև: Այն ուրերը մանավանդ անմոռանալի յեն
Խաբարովսկի, Վլադիվոստոկի, Նիկոլսկ-Ուստու-
րիյսկի բանվորների համար:

Կարծեմ, 1920 թվի հունվարին, յերբ Կոլչակն
արդեն ջարդված էր, յերբ պարտիզանական շարժ-
ման անեղ ալիքներն արդեն վողոզել էին վոչ
միայն Հեռավոր Արեւելքն, այլև ամբողջ Սիբիրը,
ճապոնացիները, վորոնց շղթան ձգվում էր Վլա-
դիվոստոկից համարյա մինչև Բայկալ, զգացին,
վոր Կոլչակի ավանտյուրը ձախողվել է: Ճապո-
նացիները տեսնում էին, վոր բանվորների ու

գյուղացիների որեցոր աճող պարտիզանական
շարժումը վոչ միայն իրենք՝ ճապոնացիները,
այլև բոլոր յերկրների ինտերվենտներն էլ վոչ
մի դեպքում չպիտի կարողանան հաղթահարել:
Խորհրդային Ռուսաստանի Կարմիր բանակը հաղ-
թական կերպով առաջ էր ընթանում՝ կռվող
պարտիզանների հետ միանալու համար: Ճապո-
նացիները հարկադրված էին այսպես կոչված
չեզոքութիւն հայտարարելու: Այս էլ պետք է
ասել, վոր նրանց համար վտանգավոր էր հսկա-
յական ճանապարհի վրա այդպիսի ցիրուցան
դիրքեր ունենալը: Նրանք սկսեցին իրենց ուժե-
րը նախ կենտրոնացնել Բլազովեշչենսկում, Խա-
բարովսկում, Նիկոլսկ-Ուստուրիյսկում:

1920 թվի հունվարին ճապոնացիները պաշ-
տոնապես հայտարարեցին իրենց չեզոքութիւնը
և սկսեցին Ամուրի մարզից հեռացնել իրենց
զորքերը:

Նույն ուրը, յերբ մեր ջոկատն իմացավ ճա-
պոնացիների հայտարարած չեզոքութիւնի մասին,
յես Շամանկա գյուղումն էլի. գնացել էլի ըն-
տանիքիս հետ տեսնվելու:

Յերբ յես արդեն պատրաստվում էլի իմ ջո-
կատը վերադառնալու, մոտոս յեկավ հատուկ ու-
ղարկված սուբհանդակը, կարծեմ ընկ. Ինոկեն-
տին, վոր և հաղորդեց մեզ համար այդ ուրա-
խալի լուրը: Այս սուբհանդակն արդեն հեռ-
վից գոռաց. «Ուռն, մերոնք հաղթեցին: Կոլչակը

չարդված ե, ճապոնացիները չեզոքութիւն հայտարարեցին: Զոկատը վորոշեց այսօր դուրս գալ տայգայից և բացարձակ կերպով գրավել Ոլզոխտայից¹ մինչև Վոլոչայեվկա ձգվող յերկաթագիծը»:

Այս լուրն արդեն հասել էր յերկաթագծի ուղղութիւնը գտնված բոլոր գյուղերը. նա կայծակի արագութեամբ տարածվել էր տայգայի ամենախուլ, ամենահեռավոր անկյունները: Մեզ այնպես եր թվում, վոր տայգան ել ուրախակից եր մեր ուրախութեանը: Տայգայի աղմուկը կարծես առաջվա չափ դաժան չեր. հնամյա յեղեմիւնները և խեժոտ փիճիւնները, ալեվոր մամուռ պատած, կարծես ավելի սիրալիր կերպով եյին նայում մեզ: Տայգան, ինչպես ասում եյինք մենք այն որերում, բաց եր արել իր գիրկը հաղթական բանվորների ու գյուղացիների առաջ:

Տասնյակ, հարյուրավոր, հազարավոր, տասնհազարավոր պարտիզաններ գնում եյին ամբողջ ջոկատներով, առանձին ողակներով, խմբերով, տունջված, բայց խորհուրդների իշխանութեան համար մղվող պայքարում կռած ու կոփված: Անբեխ պատանիները, անվեհեր յերիտասարդ մարտական պարտիզանները, մորուքավոր ալեգարդ ծերունիները — քմենքը գնում եյին հաստատուն, հպարտ քայլվածքով, հրացաններն ու

բերդաններն ուսերից կախ, սառցային յեղյամով պատած: Ծերերն ուրախութիւնից յերեսներն եյին խաչ հանում, յերիտասարդներն իրար ձեռք եյին սեղմում, կնանիք՝ սրանց հանդիպելիս՝ համբուրվում ու գրկախառնվում եյին հետները, փնտռում եյին իրենց զավակներին, ամուսիններին և հայրերին: Մերձակա գյուղերի պարտիզանները դիմում եյին հրամանատարին, վոր թույլ տա նրանց գնալ իրենց կանանց մոտ ու մի-յերկու որ տանը հանգստանալ. «Թեկուզ մի որը թող մերը լինի, նախկին չարքաշ որերի տեղ թեկուզ մի գիշեր առանց վտանգի, հանգիստ անցկացնենք», — ասում եյին նրանք: Հրամանատարը թույլ եր տալիս, թեև դժվարութեամբ:

Բոլշևիկներն այն ժամանակ ահագին աշխատանք եյին ծավալել՝ աշխատավոր գյուղացիների ամենալայն մասսաներին բացատրելու համար, վոր Կոլչակի պարտութիւնը, ճապոնացիների չեզոքութիւնը դեռ չի նշանակում, թե պայքարն արդեն վերջացավ. այդ դեռ մեր վերջնական հաղթանակը չէ: Մեզ տակավին սպասում ե մի տհազին, հսկայական պայքար, նույնքան դաժան և նույնքան համառ: Հափշտակվելու և մանավանդ ուրախանալու տեղիք չկա: Այս մեր հաղթանակը պետք ե համարել միայն ժամանակավոր դադար, այն ել՝ վոչ յերկարատե: Մենք պետք ե այս մեր դադարն ոգտագործենք, պետք

¹ Ոլզոխտա կայարանը գտնվում ե Վոլոչայեվկա գյուղի մոտ:

ե ավելի սերտ կերպով կապվենք բոլշևիկյան կապմակերպությունների հետ, պետք է ձեռք բերենք ավելի շատ զենք ու մեր պայքարն այնպես վերակառուցենք, վոր պարտիզանական մեթոդից անցնենք ճակատային պայքարի մեթոդներին: Ճապոնացիները դեռ մեր յերկրումն են, Կալմիկովը դեռ չի ջարդված: Առաջին Սեմյոնով անձեռնմխելի նստել է Անդր-Բայկալում և վայրագություններ է անում: Ուրախանալ, ի հարկե, կարելի չէ, բայց գործն ելչպեաք է մոռանալ», — ասում էյինք պարտիզաններին և մանավանդ յերիտասարդներին:

Մեր ջոկատը դուրս յեկավ տայգայից. ջոկատի շտաբը հաստատվեց, յեթե հիշողությունս ինձ չի դավաճանում, Վլադիմիրովկա գյուղում: Ճապոնացիները յերկաթագծի ուղղությամբ բռնել էյին Խաբարովսկի մերձավոր ամենակարեւոր կենտրոն: Բայց նրանք չափազանց անհանգիստ էյին: Նրանք չէյին հավատում, վոր մենք՝ պարտիզաններս՝ կակուղ կվարվենք հետները: Նրանք ուժեղ պահակներ էյին կանգնեցնում զորանոցների և այն կետերի շուրջը, ուր նրանց գործերն էյին գտնվում: Գիշերները պահակների թիվը յեռապատկվում եր: Նրանք անհամբերությամբ սպասում էյին, վոր կարգադրություն լինի յերկաթուղային գծից քաշվել դեպի Խաբարովսկ, ուր վոր գտնվում էյին նրանց հիմնական ուժերը:

Մեր պարտիզաններն սկսեցին կամաց-կամաց «մոտենալ» ճապոնական զինվորներին: Ահա ճապոնա-պարտիզանական յեղբայրացման միջանի պատկերներ: Ճապոնական զինվորները յերկ-յերկու, յերեք-յերեք մարդ հավաքվում են միասին, աշխատում են ամեն հարմար դեպքում մոտենալ մեր պարտիզաններին: «Դուռ բարսուկ ես», աշխնքն՝ «Դու բոլշևիկ ես», — հարցնում է ճապոնացիներից մեկը: Մերը գլխով է անում. «Այո, բարսուկ եմ: Ուզում ես ինձից հիշատակ ստանալ այս կարմիր բանտիկը: Յեթե դու բանվոր ես կամ աշխատավոր գյուղացի, — ասում են մեր պարտիզանները, իրենց ասածի իմաստը շարժումներով բացատրելով, — ուրեմն դու ել բարսուկ ես, ահա ստացիր»: Ճապոնացի զինվորը ծիծաղում է, ուրախ-ուրախ սեղմում է պարտիզանների ձեռքը, վերցնում է բանտիկը և շինելի ներսի կողմից քորոցով աստառին է ամրացնում: «Յեա չի կարնա, յեա չի կարնա, պետք բարկանա», նույնպես ժեստերով աշխատում է ճապոնացին բացատրել իր խոսքերը. ճապոնական զինվորը չի կարող բանտիկը ամրացնել աչքի ընկնող տեղում, ինչպես այդ անում են մեր պարտիզանները:

Շուտով կարգադրություն ստացանք Վլադիվոստոկից հալածել ատաման Կալմիկովին, վորն սկսում եր ծլկվել Խաբարովսկից: Մեր ջոկատը

շարժվեց Կարմիր Գետակի¹ ուղղութեամբ: Կալմիկովը նահանջեց Ուսուրի գետով: Մենք կրնակուիս հետապնդում եյինք նրան, շարժում և վռնչաքնով մ եյինք առաջագնաց ջոկատից հետ մնացած նրա ողակները: Բայց Կալմիկովին չկարողացանք բռնել: Ուսուրիական կազակները, վորոնք թերեմա իրենց մեծ մասով Կալմիկովի նախկին հենարանն ելին կազմում, տեսնելով նրա կործանումն, սկսեցին միանալ մեզ, համոզված լինելով, վոր հաղթանակը բանվորների և գյուղացիների կողմն է: Իհարկե, սպիտակգլարգիական ուսուրիական կազակների ախենաթունդ հակահեղափոխական մասը նահանջեց Կալմիկովի հետ միասին, իսկ մյուս մասը չինացիների կողմն անցավ: Այն կազակները, վորոնք չեյին ուզում բաժանվել իրենց տնտեսութունից, տեսան, վոր բացի հաղթական բանվորներին ու գյուղացիներին միանալուց, ուրիշ յեւք չկա: Իրենց անձնվիրութունը ապացուցելու և անցյալ մեղքերը քավելու համար նրանք այնպիսի գազանութեամբ, այնպիսի կատաղութեամբ հաշիվ եյին տեսնում գերի բռնված կալմիկովցիների հետ, վոր յերբեմն մեր պարտիզանների մարմնով սարսուռ եր անցնում:

Ճշմարիտ է. մեզ միացած կազակներն իրենց ձեռքով դատաստան եյին կտրում կալմիկովյան զորքերի ամենաարյունաբերու մասի՝ Վայրենի

¹ Սաբարովսկից 20 կիլոմետր դեպի հարավ:

գիվիդիայի գլխին: Յեւ իսկապես վոր վայրագ, սանձարձակ, ալլասերված գիվիդիա եր այն և Կալմիկովի ամենագլխավոր նեցուկն եր հանդիսանում: Այդ գիվիդիան լավագույն ցուցանիշն եր ալլասերման, ուժասպառութեան, սանձարձակութեան և այն բոլոր հատկութունների, վորոնք բույն եյին դրել ամեն տեսակի սպիտակգլարգիականութեան մեջ: Կոլչակականութունը, ատամնականութունը, վոր վայրենաբար հաշիվ եր տեսնում իր դասակարգային թշնամու հետ, գալարվում եր իր օրհասական ջղաճգութուններից:

Մեր ջոկատը, Կալմիկովին չբռնելով, վերադարձավ Կարմիր Գետակ կայարանը: Վլադիվոստոկից Սաբարովսկ յեկան այսպես կոչված ժողովրդահեղափոխական զորքերը: Սրանք մնացորդներն եյին Կոլչակի այն զորքերի, վորոնք Կոլչակի անկումից հետո անցել եյին բանվորների և գյուղացիների կողմը: Նրանք, կարծեմ, յերկու գնդից եյին բաղկացած: Սաբարովսկում արդեն բանվորական իշխանութուն եր կազմակերպված, այսինքն հեղկոմ և բոլոր հարկավոր ատյանները: Բայց Սաբարովսկում, ինչպես և առաջ, բանակում եր ճապոնական գիվիդիան: Մեր ջոկատի պարտիզանները, Կոչնեվի ջոկատի պարտիզանները, Բոյկո-Պավլովի ջոկատի պարտիզանները սրտանց փափաղում եյին Սաբարովսկ գնալու: Այսբան ժամանակ ազատ կերպով քաղաքում չեյին յեղել, այժմ դարձյալ թույլ չեն տալիս:

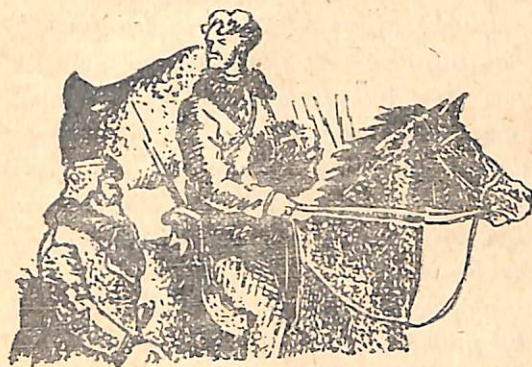
Մենք աշխատում եյինք հետ պահել պարտիզաններին քաղաք մտնելուց: Նախ, մենք կարծում եյինք, վոր այս քաղաքը, ուր գտնվում եր ճապոնական դիվիզիան, մեզ համար թակարդ ե լինելու: Ճապոնացիներին մենք չեյինք հավատում:

հավատ չեյինք ընծայում նաև ժողովրդա-հեղափոխական զորքերին, Կոլչակի նախկին այն զորքերին, վորոնք մեր կողմն եյին անցել: Մանավանդ հավատ չունեյինք Վլադիվոստոկի վրա, ուր նստած եյին բազմաթիվ մենշևիկներ, եսերներ և բուրժուական ուրիշ զիբիւներ, վորոնք այն ժամանակ Մերձծովյան շրջանում գտնվող բոլոր ին-

տերվենտների անպայման հավատարիմ զործակալներն եյին հանդիսանում: Բայց Վլադիվոստոկում կային բոլշևիկներ, կար ընկ. Լազոն՝ մեր մարզը, վորին շատ եյին սիրում իբրև հերոսի, իբրև անվեհեր մարտնչողի և պարտիզանական հաղթանակներ կազմակերպողի: Այն ժամանակ Մերձծովյան շրջանի ամբողջ պարտիզանական արժման գլուխն եր կանգնած Լազոն: Այնտեղ

2

կար նաև կուսակցական բոլշևիկյան կազմակերպություն:

Պարտիզաններին Կարմիր Գետակի մոտ պահելը չհաջողվեց: Դրա համար վորոշեցինք քաղաք մտնել: Ահա մեր քաղաք մտնելու նկարագրությունը: Առջևից բանվորներն են դրոշներով, ժողովրդի ահագին բազմությունը: Դուրս են թափվել Սաբարովսկի բոլոր բնակիչները՝ կալմիկովա-

կաններն ձեռքով հալածված ու ճնշված: Հանձին պարտիզանների նրանք իրենց փրկիչներին եյին տեսնում: Մեր ջոկատում շատ բանվորներ կային խաբարովսկից: Պլակատներ, դրոշներ, «ռուսյի» աղաղակներ, ուրախության արտասուքներ, ծանոթներն և ազգականների հանդիպումներ—այս բոլորը դիտել կարելի յեր նույն պահին:

Զոկատը գնում եր կարգով, ծանր ու հաստատ քայլերով: Մեր ջոկատի հրամանատար Իվան Պավլովիչ Շեվչուկը նստել եր իր մեծ գեղեցիկ նժույգը, ինքն ել յերիտասարդ, քաջասիրտ, կարմրայտ, թավամազ կրծքին, ուսնիվար՝ լայն կարմիր ժապավեն, մի ձեռքում ահագին փափախը, մյուս ձեռքում—թուրը: Նրա պատվին մեծարանքի ցույցեր են լինում. նա աջ ու ձախ խոր գլուխ եր տալիս ուրախությունից հրճված ամբոխին: Պարտիզանները տանում եյին դրոշները, վորոնց վրա գրված եր. «Ամբողջ իշխանությունը բանվորա-գյուղացիական և զինվորական պատգամավորներին», «Կեցցեն բանվորա-գյուղացիական խորհուրդները», «Կեցցեն լենինը», «Կեցցեն Ռևկ»:

Մեզ դիմավորում եյին գլխաբաց:

Պարտիզանները բերդենտե գույնզգույն իշիգներ հագած, փափախներով, ականջակալ-գդակներով, կիսամուշտակներով, քուրքերով, արմյակներով, յերկար մազերով ու չածխված, կրծքներին կարմիր բանտեր կպցրած, ուսերին պեսպես

զենքեր՝ բերդան, վինտովկա, ռուսական, ճապոնական, վորսորդական հրացաններ, ամեն սխտեմի (մաուզեր, նագան, կոլտ) ատրճանակներով, նռնակները գոտուց խրած, գլուխները հպարտ վեր ցցած անցնում եյին խաբարովսկի կենտրոնական փողոցներով և աշխատում եյին ուժգին կերպով տակտ խփել իրենց հաղթական քայլերով:

Մեզ տեղավորեցին փայտե գորանոցներում: Շեվչուկը, մեր ջոկատի հրամանատարը, կանչեց ինձ իր մոտ՝ մի կարեվոր խնդրի մասին խորհելու համար: Այստեղից պես հիշում եմ. «Բաղաքին չի կարելի հավատ բնծայել,—ասաց նա ինձ:—Սրիկաներ շատ կլինեն այստեղ: Ճապոնական գործերի մի ամբողջ դիվիզիա կա այստեղ. իսկ ճապոնացիներին մենք ճանաչում ենք: Ո՞վ ե, վոր Վլադիվոստոկում նստած՝ փորձում ե կառավարել մեզ: Պետք է արդյոք գնալ և տեսնել: Բացի դրանից, այնտեղ (այսինքն Վլադիվոստոկում—Պ. Պ.) ուղում են բանակցել ճապոնացիների հետ: Ինչի՞ մասին»: Դրանից հետո Շեվչուկն առաջարկեց ինձ. «Չեք գնա արդյոք Վլադիվոստոկ: Ամեն բան լավ իմացեք, ճանապարհին ել զենք և փամփուշտ ճարեցեք»: Յես համաձայնվեցի: Հետո նա ավելացրեց. «Կմասնակցեք այնտեղի բանակցություններին: Յեթե մեր մարդիկ աշխատում են բանակցել ճապոնացիների հետ, ապա այդ բանակցություններն առանց մեզ չեն կարող այդ բանակցություններն առանց մեզ չեն կարող տեղի ունենալ»: Յես ժպտացի, վորովհետև գի-

տեյի, վոր մեր կողմից վոչ մի բանակցութիւն չկա ճապոնացիներէ հետ, իսկ յեթե բանակցող կա, ապա դրանք ամեն գուշնի սպիտակգլարդիականներն են, վորոնց թվումն են նաև մենշեվիկները:

Գնալ համաձայնվեցինք յես և ընկ. Վասիլին (ազգանունը մոռացել եմ): Ճանապարհ ընկանք Դիալի Վլադիվոստոկ:

Հասանք: Վլադիվոստոկում տեսնվեցինք մեր ծանոթների հետ. տեսանք Մելնիկով Բորիսին, վոր գտնվում եր Լազոյի մոտ, շտաբում. տեսանք Լազոյին, խոսեցինք, կարծիքներ փոխանակեցինք ու վերադարձանք Սաբարովսկ: Դժբախտաբար չեմ հիշում ամսի վոր թվին մենք Սաբարովսկ հասանք. հիշում եմ միայն այն, վոր այնտեղ մնացինք յերկու ամսի չափ, գուցե և պակաս: Վրա հասավ 1920 թվի ապրիլի 4-ի—5-ի չարաքաստիկ նախորդակը:

Ապրիլի 4-ի նախորդակին, յերեկոյան, ճապոնացիներն սկսեցին կասկածելի կենդանութիւն ցույց տալ: Գալիս էին մեր շտաբը, շատ սիրալիր և քաղաքավարի յեղանակով խոսում էին. սկսեցին շրջել մեր զորանոցները և շաքար, թեյ, փիսկի (ոդի) բաժանել պարտիզաններին, մեկ խոսքով՝ սկսեցին կասկածելի այցելութիւններ անել: Մենք անհանգստացանք և անմիջապես հատուկ մարդիկ ուղարկեցինք այն տեղերն, ուր մեր զորամասերն էին, տալով այնպիսի դիրեկ-

տիվ, վոր ճապոնացիներին զորանոցներից դուրս չանեն, կոպիտ խոսքեր չասեն, բայց միեւնույն ժամանակ վոչ մի նվեր նրանցից չընդունեն, նմանապես հետեվեն, վոր մեր տղերքը վոչ միայն ճապոնական, այլև մեր արաղը չլսմեն: Մենք գիտեցինք, վոր ճապոնացիներէ այսպիսի խաղաղասիրական արամադրութիւնը նրանց այս կամ այն կեղտոտ և նենգավոր քայլի առաջին նշանն է: Պետք է ասել, վոր այս դեպքից յերեք որ առաջ, տակտիկական վարժութիւնների պատրվակով, ճապոնացիները հարձակում գործեցին մեր զորանոցների վրա: Մեր զորանոցներում հնչեց տագնապի ազդանշանը. պարտիզաններն իսկույն ցրիվ շարքերով պառկեցին ճապոնական շղթայի դիմաց, և 15—20 բռպե այդպես մնալուց հետո յերկու կողմերն ել իրենց տեղերը ցրվեցին:

Մենք ճապոնացիներին հարցնում էինք, թե ինչ է նշանակում այս: Նրանք ժպտալով ասում էին. «Վոչինչ, վոչինչ, դա մեր զորամասերի տակտիկական վարժութիւնն է»:

Բայց այդ պրովոկացիա յեր, վորի համը դեռ լրիվ չէինք ճաշակել. սակայն մենք կանխեցինք այդ պրովոկացիան, կատեգորիկ կերպով արդելելով մեր զորքերին կրակ բաց անել ճապոնացիների վրա, յեթե սրանք իրենք չսկսեն:

Ապրիլի 3-ին շատ հուզիչ յուրեր սկսեցինք աստանալ Վլադիվոստոկից և Նիկոլսկ—Ուսուրիյա-

կից, իսկ ապրիլի 4-ին, գիշերը, Վլադիվոստոկի հետ մեր կապը խզվեց: Ապրիլի 5-ին, առավոտյան ժամը 9-ին ճապոնացիներն սկսեցին կրակել ամբողջ Սաբարովսկի քաղաքի վրա թնդանոթներից, գնդացիներն ու հրացաններից, առանց նույնիսկ իրենց պահակներին փողոցներից հանելու: Կրակում էին գպրոցների վրա, բանվորների խղճուկ խրճիթների վրա, անցորդների վրա, վորոնք շուկա էին գնացել գնումներ անելու համար. կրակում էին քաղաք յեկած գյուղացիների վրա, կրակում էին ամենքի վրա և մանավանդ նշան էին բռնում նրանց, վորոնց հագինը գինվորականի զգեստ էր կամ պարտիզանի զգեստի յեր նման:

Հրետանային կենտրոնական կրակը ճապոնացիներն ուղղել էին մեր շտաբի վրա, վոր գտնվում էր նախկին կադետական կորպուսում (գպրոցում): Հենց այս նախկին կադետական կորպուսի շենքում ապրում էր նաև իմ ընտանիքը: Հրացանաձգության սկզբում յես գործկումում¹ էյի մի խումբ գինված նավաստիների հետ. նրանք տասը հոգի էին: Հրացանաձգությամբ պաշտպանվելով, մենք՝ ցանցառ շղթա կազմած՝ մեկ թաղից մյուսն անցանք և արդեն գիշերով հասանք կադետական կորպուսին: Մոտենալով կադետական կորպուսին, վոր լուսավոր-

ված էր հրկիզված ռազմական մթերանոցների շողքերով, յես տղերանց ասացի. «Դուք անցեք Ամուրի ձախ ափը: Մեր գորամասերը միայն դեպի այն կողմն են նահանջելու: Իսկ յես կգնամ շտաբ, կվերցնեմ կնոջս և նույնպես դեպի այն կողմն անցնելու ճանապարհ կբանամ»: Մենք, իրար ձեռք սեղմեցինք, բաժանվեցինք, չկորցնելով վոչ մի ընկերով:

Մոտավորապես գիշերվա ժամի մեկին յես մտա կադետական կորպուսի կարմիր խաչի շենքը: Այս շենքում յես գտա կնոջս¹ և ուրիշ միքանի ընտանիքներ՝ ամենքը ցնցված, տանջված. նրանք ամբողջ ուրը նստել էին ճապոնական հրետանիների կրակի թնդյունի տակ: Յես միտք ունեյի հանգիստ առնել կարմիր խաչի շենքում, բայց գլխավոր բժիշկը յեվավ յեվ ասաց. «Ընկեր Պոստիշեվ, յեթե ձեզ այստեղ գտնեն, մեզ ամենքիս կկոտորեն. մինչդեռ այստեղ յերկրորդ հարկում տանի չափ ծանր հիվանդներ կան պարտիզաններից և այն գնդերի գինվորներից, վորոնք մեր կողմն են անցել նախկին կոլչակյան բանամեր կողմն են անցել, միաժամանակ հաղորդում կից» (ի միջի այլոց, միաժամանակ հաղորդում եմ, վոր կոլչակյան բանակից մեր կողմն անցած այս գնդերը, վոր գտնվում էին Սաբարովսկում, ծանր կորուստներ էին ունեցել. նրանք հերոսաբար էին կռվել ճապոնացիների դեմ):

¹ Գործկումի կացարանը գտնվում էր Մուրավյովո-Ամուրյան փողոցի վրա, վոր շատ հեռու յեր կադետական կորպուսից:

¹ Ը. Կ. Պոստովսկայաին:

Յես վերցրի կնոջն և միասին գնացինք մեր բնակարանը: Բնակարանս յերրորդ հարկում եր: Յես կողպեցի բոլոր դռները: Յերկուսս ել տանջված՝ խոր քնով քնեցինք: Մենք ուզում էյինք քնել միայն մինչև լուսաբացը, վորպեսզի ծեփն սկսվելուն պես զգուշությամբ գնանք դեպի Ամուր գետը և սառած գետի վրայով անցնենք ձախ ափը, ուր, իմ կարծիքով, պետք է կենտրոնացած լինեյին մեր նահանջող զորքերը: Բայց մենք այնքան խոր քնել էյինք, վոր միայն առավոտը գարթնեցինք: Յես աչքերս բաց արի, տեղիցս վեր թռա, մոտեցա լուսամուտին, տեսնեմ—ճապոնացիները շրջապատել են մեր շենքը: Կինս հասկացավ բանն ինչո՞ւմն է: «Պահվիր,—ասում է ինձ,—պահվիր ծխնելույզում. գուցե այնտեղից կարողանաս չերդակ բարձրանալ ու առժամանակ մնալ այնտեղ, թե չե քեզ կսպանեն: Ճապոնացիք անպատճառ խոստեղ կզան, վորովհետև աղախինը գիտե, վոր մենք այստեղ ենք»։ Իսկ այս աղախինն առաջ ծառայում եր բնակարանի նախկին տիրոջ մոտ, վոր կոչակյան բանակի մի գնդապետ եր: «Նա կիմացնի ճապոնացիներին, վոր այստեղ ենք, նա տեսավ մեր այստեղ գալը», հուզմունքով ասում եր կինս և աշխատում. եր համոզել ինձ, վոր պահվելն անհրաժեշտ է: Յես ժպտալով ասացի նրան. «Զուր ես անհանգիստ լինում, պահվելս չի ոգնի: Այ, յեթե դու կարողանաս հեռանալ այստեղից, այն ժամանակ յես

պինդ կկողպեմ դուռը և հենց վոր ճապոնացիները փորձ անեն մտնել և բռնել ինձ, կսկսեմ պաշտպանվել. վողջ-վողջ նրանց ձեռքը չեմ ընկնի»։ Նա բացասական ձևով գլուխը շարժեց և ասաց. «Յես գիտեմ ճապոնացիների վայրագությունները, յես գիտեմ ինչպես նրանք բռնաբարում են կանանց, ինչպես նրանք ծանակում են նրանց: Բեզանից չեմ հեռանա, քեզ հետ կմեռնեմ»։

Յես չեյի կարող ստիպել, վոր նա հեռանա. ասենք՝ արդեն ուշ եր: Պայմանավորվեցինք այսպես. հենց վոր առաջին փորձն անեն ներս խուժելու, մենք պետք է կրակելով պաշտպանվենք և, առաջին իսկ անհաջողության դեպքում, ինքնասպանությամբ վերջ դնենք մեր կյանքին: Յես զգում էյի իմ անհուսալի վիճակը, տեսնում էյի, վոր ինձ համար ուրիշ յեղ չկա: Ինձ զբաղեցնողը միայն այն միտքն եր, վոր ճապոնացիներին և սպիտակգլարդիականներին թույլ չտամ չարչարել կնոջս: Իսկ դրա համար հարկավոր եր առաջ նրան սպանել, բայց այնպես, վոր նա չիմանա և չզգա այդ: Յես սկսեցի հետեվել նրան: Այդ միջոցին սանդուղքի վրա քայլերի ձայներ լսվեցին:

Մոտեցա դեպի սանդուղքը տանող լուսամուտին: Լուսամուտը վանդակապատ եր ու վարագույրով ծածկված, հետևաբար այդտեղից մտնել չեյին կարող: Տեսնեմ—սանդուղքով բարձրանում են յերկու ճապոնացի և մեկ ռուս, ըստ յերևույթին՝ սպիտակգլարդիական: Նրանք մոտե-

ցան ու սկսեցին զուր թակել: Մենք լուռ ենք: Փորձ են անում զուր բանալու: Մենք լուռ ենք: Այն ժամանակ նրանք հետ դարձան և միջանի բոպեյից նորից յեկան: Բայց այս անգամ չորսը ճապոնացի էին և լեզուսը ուռւ. նրանք բերել էին նիզի նմանող մի գործիք: Կինս մոտեցավ բակը նայող լուսամուտին: Այդ իսկ պահին յես ուզում էի ձեռքս բարձրացնել և ատրճանակս ուղղել նրա կողմը, բայց նա հանկարծ գոչեց. «Պարտիզանները»: Ատրճանակը ձեռքիցս ընկավ. վազեցի դեպի նա, տեսնեմ—մոտ յերկու տասնյակ պարտիզաններ՝ ցանցառ շղթա կազմած՝ վազե-վազ կորպուսի բակն են անցնում: Ճապոնացիներն իսկույն հեռացրին այդ շենքը շրջապատող իրենց զորաշղթան: Բնակարանիս դուռը ջարդել ուզող ճապոնացիները մեր սանդուղքով արագորեն ներքև վազեցին:

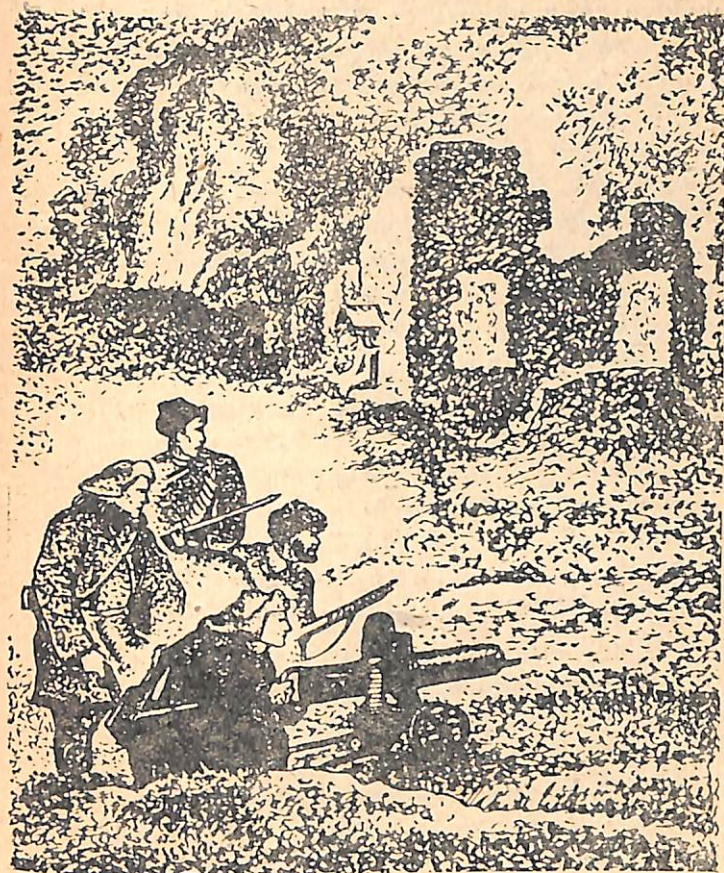
Ճապոնական շղթան՝ արագ կերպով մարտական փոքրիկ զորասյուն կազմելով՝ հետապնդեց պարտիզանների այս փոքրիկ շղթային:

Վերցնելով ատրճանակս, բաց արի դուռը, և՛ կնոջս թեկնցուկ՝ դուրս թռա: Միջանի բոպեյից մենք կադետական կորպուսի բակում էինք: Արագ քայլերով հիվանդանոց ուղղվեցինք: Հիվանդանոցի ներքին հարկն արդեն այրվում էր: Նրանք, ովքեր կարող էին հեռանալ յերկրորդ հարկից, արդեն դուրս էին յեկել այնտեղից. մնացել էին միայն միջանի ծանր վիրավորները, վորոնք

պառկած տնքում էին: Այստեղ հավաքված էր մի ութը մարդ, վորոնք ինձ պես պատահաբար ընկել էին այստեղ և սլառսպարվում էին ճապոնացիների և սպիտակների հետապնդումներից: Մենք վորոշեցինք վիրավորներին տեղահան անել ուղղակի մահճակալներում պառկած: Յես մարլայով կապեցի ձախ աչքս՝ դեմքս մի քիչ քողարկելու համար: Մարլայի կտորից թևերիս փաթաթան կապեցինք, վորի վրա կարմիր մատիտով գծեցինք կարմիր խաչի նշանը: Տանում ենք վիրավորներին. մեզ հետ միասին տանում էր նաև կինս: Բայց իսկապես վոչ թե տանում էր, այլ հազիվ-հազ քայլերն էր փոխում: Այսպես անցանք ճապոնական մի զորամասի մոտից, մյուս զորամասի մոտից. մեզ ձեռք չեցին տալիս: Մեր կողքում վազվզում էին սպիտակգվարդիական սպաները. բայց վոչ-վոք մեզ վրա ուշադրութուն չեր դարձնում, վորովհետև հենց այդ ժամանակ քաղաքացիական Գորմի խաչը հավաքում էր վիրավորներին և տեղափոխում էր քաղաքացիական յերկրորդ հիվանդանոցը, վոր գտնվում էր Սմուրի ափին. իսկ ճապոնացիներն ու սպիտակգվարդիականները մեր նահանջող զորամասերով էին դբադված:

Նրանք դեռ չգիտեցին, թե վոր կողմ են գնացել մեր մասերը և թե բոլոր մասերն արդյոք դուրս են յեկել քաղաքից: Մենք հիվանդանոց հասանք վողջանդամ և անվստահ:

Այնտեղ մոտ յոթանասուն մարդ կար մերոն-
ցից: Ամենքն սպասում էին, վոր յերեկոյան
Ամուրի աջ ափից ձախն անցնեն: Յերեկով գնալն
անկարելի չէր, վորովհետեւ ճապոնացիներն ամ-
բողջ ժամանակ կրակն ուղղել էին գետի վրա:
Ինձ տանջողն այն միտքն էր միայն, թե ի՞նչ
անեմ կնոջս: Ապրիլ ամսի մեջ քարշ տալ նրան
Ամուրի մյուս ափն անցնելու, յերբ արդեն սա-
ռուլցր չի ղիմանում, յես չեյի կարող, վորով-
հետեւ նա հղիության վերջին որերումն էր ծնիշ-
տե, քաղաքում ապրում էր կնոջս մայրը, բայց
կնոջս հոժար կամքով ինձանից հեռացնելու վոչ
մի հնարավորութիւն չկար, նա ինձ չէր ուզում
թողնել: Այն ժամանակ խորամանկութիւնն բա-
նեցրի: Յես ասացի նրան. «Մաստիկ սոված եմ,
գոնե հաց ճարելիր մի տեղից»: Նա գնաց հաց
ճարելու, իսկ յես՝ այդ պահին Ամուրի գահավեժ
աջ ափից իջնելով՝ կանգնեցի սառուլցի վրա:
Արագ քայլերով գնում էյի սառուլցներով: Հազիվ
մի վտարս հանում էյի սառցածակից, մյուս վտա-
րիս տակ էր խորտակվում սառուլցը: Մերոնցից
այլևս տասը մարդ վորոշեցին փախչել: Ճապո-
նացիներն սկսեցին կրակել մեր վրա: Հետևում
գտնվողներից մեկին վիրավորեցին, յես լսում
էյի նրա տնքոցը, բայց առանց հետ նայելու շա-
րունակում էյի գնալ: Յերբ հասա ձախ ափը,
յերբ արդեն վտանգն անցել էր, այն ժամանակ
միայն նստեցի, վոր հանգստանամ: Այն ժամանակ

միայն հիշեցի, թե ինչպես անցավ այն իոր-
ձանքը, յերբ ակփական ձեռքերովս ուզում եյի
հրացանազարկ անել կնոջս, թե ինչպես պատա-
հաբար և ինձ համար անսպասելի կերպով կարո-
ղացա դուրս պրծնել այն թակարդից, վորի մեջ
հոժարակամ ընկել եյի։ Կինս, ինչպես ինձ հետո
պատմեցին, յերկար փնտռել եր ինձ։ Հետո իմ
ընկերներիցս մեկից իմացել եր, վոր յես փոք-
րաթիվ ընկերներով, դեռ որը չմթնած անցել եյի
ձախ ափը։ Ընկերներն ամեն կերպ հանգստաց-
րել եյին նրան։ Նա գնացել եր մոր մոտ։ Իսկ
յես յեկա Վլադիմիրովկա գյուղը։ Այնտեղ նա-
հանջած մեր զորամասերին գտա քառասյին վի-
ճակի մեջ, ցանուցիր յեղած, կազմալուծված։
Մեր պարտիզաններից մոտ յերկու հազար մարդ
կար այնտեղ հավաքված։

Յեվ անա այս յերկու հազար ցանուցիր յե-
ղած պարտիզաններն եյին, վոր հետագայում
հիմքը դարձան՝ Հեռավոր Արևելքում Կարմիր բա-
նակ կազմակերպելու համար։ Նրանք մինչև 1922
թիվը հերոսաբար պաշտպանեցին արևելյան ռազ-
մական ճակատը (ամուրյան ուղղություն) ճա-
պոնացիների, կապելախանների և Կալմիկովի ջո-
կատի դեմ։ Նրանցից շատերը մասնակցել են
Վլադիվոստոկն սպիտակների և ճապոնացիների
ձեռքից ապստեղու գործում։ Նրանք վճռական
դեր են խաղացել Սեմյոնովի բանդան վոչնչաց-
նելու գործում։

Իմ այն յենթադրությունը, թե Իվան Պավ-
լովիչ Շեվչուկի ջոկատը մեր մնացած բոլոր զո-
րամասերի հետ Սարարովսկից պետք ե նահանջի
Ամուրի ձախ ափը, չարդարացավ։ Նա նահանջեց
դեպի Կարմիր դետակը և իր ջոկատով այնտեղ
հաստատվեց։ Արդեն հետագայում, յերկու ամ-
սից հետո, յերբ Ամուրի ձախ ափին պարտիզա-
նական ցանուցիր մասերից կազմվեց կանոնավոր
Կարմիր բանակի բավական հզոր բոլոնցքը, Իվան
Պավլովիչ Շեվչուկը վճռեց անցնել Ամուրի ձախ
ափը։ Նա լաստեր շինեց, նրանց վրա բարձեց իր
հրետանին, վոր հաջողել եր ձեռք գցել ապրիլի
5-ին Սարարովսկից նահանջելիս։ Դրանից առաջ
նւմ եր պատկանում հրետանին, չգիտեմ։ Դիտեմ,
վոր Իվան Պավլովիչ Շեվչուկի ջոկատում, բացի
«լեռնականից», ուրիշը չկար։ Շեվչուկի հրետա-
նին, իր մարդկանց հետ, նավով մեզ հասավ,
Հրետանին ընդունեցինք, իսկ հետի մարդկանց
խոր թիկունքը ճամբեցինք։ Ուղիղն ասած, մի-
քիչ կասկած ունեյինք այդ մարդկանց կարգա-
պահության վրա։ Իսկ կարգապահության, այ-
սինքն դիսցիպլինայի նկատմամբ մենք այն ժա-
մանակ շատ խստապահանջ եյինք։ Յերկու որից
հետո ինքը Շեվչուկը ևս ժամանեց ճակատի
շտաբը։

Առաջին հարցը, վոր Իվան Պավլովիչն ուղ-
ղեց ճակատի հրամանատար ընկ. Սերիշկին, այս
եր. «Ո՛ւր ե իմ հրետանին»։ Սերիշկը պատաս-

խանեց. «Հրեականին պատկանում է բանվորներին ու գյուղացիներին: Այժմ հրեականին մարտական ճակատամասումն է: Մարտական ճակատամասի պետը Ֆլեգոնտովն է, հետևաբար այսօր նրա կարգադրության տակ է հրեականին: Յեթե վաղը մարտական ճակատամասի պետը դ՞ու յեղար, հրեականին ել բո կարգադրության տակ կլինի: Համաձայն ես», — ժպտալով հարցրեց Սերիշը: Իվան Պավլովիչը լուռ գլուխը շարժեց և իսկույն պատասխանեց. «Իհարկե համաձայն եմ»: Այսպես Իվան Պավլովիչը մնաց Ամուրի ձախ ափին և առաջվա նման քաջությանը կրուվում եր ճապոնացիների և սպիտակների հետ խորհուրդների իշխանության համար: Ի. Պ. Շեվչուկը մինչև որս դեռ ծառայում է կարմիր բանակի շարքերում:

Ահա համառոտ և թուուցիկ կերպով պատմեցի ձեզ մեր փառապանծ, մարտական, բոլշևիկյան 1-ին տունգուղական պարտիզանական ջոկատի պատմության միայն մի մասը և զուգընթացաբար նաև ընկ. ընկ. Կոչնի, Բոյկո-Պավլովի և ուրիշների ջոկատների մասին:

Առաջ կազմվեցին պարտիզանական ջոկատներ, ապա կանոնավոր կարմիր բանակը, վոր ծնունդ առավ Ամուրի ձախ ափին Մերձծովյան շրջանի (Պրիմորյե), Ամուրյան մարզի պարտիզանական ջոկատներից, իսկ հետո կազմվեց Հեռավոր Արևելքի ժողովրդա-հեղափոխական հան-

րապետությունը, ու մեր կանոնավոր կարմիր բանակից, վոր ստեղծված եր նախկին պարտիզանական ջոկատներից, սկսեցին վերակազմվել ժողովրդա-հեղափոխական բանակ: Հիշում եմ՝ վորքան վիրավորանք պատճառեց, վորքան դժգոհություն (և հաճախ՝ լուրջ դժգոհություն) առաջ բերեց այն հանգամանքը, վոր կարմիր բանակայիններին վերանվանեցին ժողովրդաբանակայիններ: Մեզ հրամայեցին պոկել-հանել մեր գլխարկների աստղիկները, փոխարենը կպցնել կոկարդներ, իսկ թևերիս՝ ումբաձև նշաններ կարել (շեղանկյունավոր նշաններ — Ծ. Թ.): «Ուրեմն ի՞նչ դուրս յեկավ, — ասում էին մեզ կարմիր բանակայինները, — ինչի՞ համար կովեցինք, ինչի՞ համար վոտքի կոխան դարձրինք անծայրածիր տայգան, ինչի՞ համար արյուն թափեցինք, — վոր վերջվերջո կարմիր աստղը փոխենք առաջվա կոկարդի՞ հետ, վողորմելի՞ ումբի՞ հետ»: Կային և այսպես ասողներ. «Դուք մեր թևերին ումբիկներ եք կարում, վոր հետո կամաց-կամաց դեպի ուսերս տեղափոխեք նրանք ու մեզ վերադարձնեք առաջվա ուսադիրներին: Վոչ, ընկերներ, ձեր այս գործից լավ բան չի դուրս գա. գեշ հոտ, հնի՛ հոտ է փչում դրանից»: Մենք նրանց պատասխանում էինք, «Ընկերներ, դա Մոսկվայի կարգադրությունն է, իսկ դուք գիտեք, վոր բոլոր գործերը ղեկավարում է բանվորների ու գյուղացիների առաջնորդը, մեր կուսակցության առաջնորդը՝

ընկ. Լենինը»։ Միայն այս եր, վոր նախկին պարտիզաններին ստիպեց հնազանդել վերանվանման հրամանին և փոխել տալ իրենց արտաքին տեսքը, այսինքն աստղիկի տեղ կոկարդ և ումբ ունենալ։ Վնչնվազ նշանակութուն ունեւ և այն, վոր կանոնավոր գնդերի գլուխ կանգնած եյին հին, փորձված բոլշևիկ-պարտիզաններ, վորոնց ճանաչում եյին, վորոնց անսաման հավատում եյին։

Պարտիզանական կռիվը Հեռավոր Արեւելքում վեհ կռիվ եր։ Խորհուրդների իշխանության համար, սոցիալիզմի համար, Լենինի կուսակցության ղեկավարությամբ բանվորների ու գյուղացիների մղած ամբողջ պայքարի ամենափայլուն եջերից մեկն եր այն։ Պրոլետարական պատմագիրներն անշուշտ կկարողանան նկարագրել բանվորների ու գյուղացիների այս վեհ պայքարը, վոր մղվում եր կոմունիստական կուսակցության ղեկավարությամբ։ Նրանք կպատմեն և փաստաթղթերով կհաստատեն այս պայքարում հանդես բերված անձնվիրութիւնը և հերոսութիւնը, ինչպես նաև պայքարողների ուժեղ հավատը դեպի ապագան։ Փաստաթղթերը, մեծ պայքարի վկայութիւնները պահվում են հզոր և խոր տայգայում։ Այնտեղ, տայգայումն են ցրված հարյուրավոր և հազարավոր յեղբայրական գերեզմանական թմբերը, ընկած պարտիզանների շիրիմները։

Սրանք, այս շիրիմները, անհայտ իերոգլիֆներ¹ չեն լինի մեր պրոլետարական պատմագիրների համար։ Սրանք հերոսական պայքարի կենդանի փաստերն են, անմիջական վկաներն են։ Սրանք շատ բան ունեն պատմելու։ Հավերժական հիշատակ ընկածներին, փառք կենդանի մնացածներին, նրանց, վորոնք ՀԿ(Բ)Կ ղեկավարությամբ կռվում են պրոլետարիատի լիակատար հաղթանակի համար։

¹ Իերոգլիֆ կոչվում են հին յեգիպտական մեհենական նշանագրերը, այժմ նշանակում են նաև անընթեռնելի գրվածքը (Մամ. Բարգմ.)։

4089

Ответ. редактор Б. Г. Потикян
Тех. редактор Д. М. Джинибалаян

Уполкрайлит № О-466. Сдано в набор 9 февраля 1937 г.
Подписано в печать 15 марта 1937 г. Формат Б-5. Об'ем
2 $\frac{1}{4}$ п. л. Тираж 2000. Заказ № 291.

Типография Краевого Армянского Издательства „ГРО“.
Ростов—Дон, Ворошиловский пр. № 27.

Հայաստանի Ազգային գրադարան

NL0427102

ԳԻՆԸ 60 ԿՈՊ.
Цена 60 коп.

На армянском языке

П. ПОСТЫШЕВ
ПЕРВЫЙ ПАРТИЗАНСКИЙ
ТУНГУЗСКИЙ ОТРЯД

АЗОВО - ЧЕРНОМОРСКОЕ КРЕМОВОЕ
АРМЯНСКОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО „ГРО“
Ростов н-Д, Ворошиловский пр. № 27

7

12986